

КИЇВСЬКА ШКОЛА ЕКОНОМІКИ

МАГІСТЕРСЬКА ПРОГРАМА З ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВРЯДУВАННЯ

ДИПЛОМНА РОБОТА

*«Як сприяти поверненню молоді в Україну?
Аналіз факторів, що впливають на намір міжнародної зворотної міграції
в умовах збройного конфлікту»*

Студент: Євгеній Куценко
Наукова керівниця: Анастасія Власенко, PhD

Київ 2025

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	3
ВСТУП.....	4
ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	9
АНАЛІТИЧНА РАМКА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	20
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ	25
<i>Методологічний дизайн.</i>	<i>25</i>
<i>Операціоналізація змінних.</i>	<i>26</i>
<i>Генеральна сукупність, вибірка, процедура збору даних.</i>	<i>28</i>
РЕЗУЛЬТАТИ.....	29
ВИСНОВКИ	39
ПРОПОНОВАНІ ЗМІНИ ДО ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ.....	49

АНОТАЦІЯ

Дана робота присвячена темі міжнародної зворотної міграції в українському контексті. Автор аналізує основні фактори, що впливають на намір повернення української молоді з-за кордону під час збройного конфлікту. Серед факторів міжнародної зворотної міграції, наукова література виділяє спектр економічних, психологічних та ситуаційних чинників, що сприяють поверненню. Соціологічні дослідження в українському контексті не повною мірою справджують висновки наявної наукової літератури щодо впливу та значущості окремих з них. Водночас безпекова ситуація в країні походження залишається критично вагомим елементом під час прийняття мігрантами рішення про повернення. На основі опитування, проведеного серед української молоді за кордоном, автор застосовує порядковий логістичний регресійний аналіз задля перевірки, у рамках українського контексту, гіпотез щодо впливу основних факторів на наміри міжнародної зворотної міграції. Результати дослідження вказують, що більший намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту, де небезпека уособлює фактор стримування, на статистично значущому рівні асоціюється з покращенням фінансового становища молоді порівняно з періодом до еміграції, складністю реалізувати власні знання та навички за кордоном, вірою у доступність якісної освіти в країні походження, проживанням близьких родичів, частішим підтриманням зв'язку з друзями в країні походження та вищим рівнем патріотизму; нелінійний позитивний зв'язок має тривалість візитів до країни походження, а нелінійний негативний – рівень знання мови країни перебування. Менший намір до повернення асоціюється з проживанням романтичного партнера за кордоном, спілкуванням російською мовою у повсякденному житті, наявністю вищої освіти та попереднім досвідом небезпеки, пов'язаним з бойовими діями в країні походження.

Ключові слова: міжнародна зворотна міграція, повернення українських біженців, фактори повернення мігрантів, збройний конфлікт

Кількість слів: 13 247

ВСТУП

Зараз Україна знаходиться у стані повномасштабної війни з Російською Федерацією, що величезною мірою негативно впливає на демографічний, економічний та інтелектуальний потенціал держави. Активні бойові дії, щоденні загрози для життя, економічна рецесія та обмежені можливості вільного розвитку змушують людей виїжджати з України та шукати нові перспективи за кордоном: спокій та фізична безпека, навчання в університетах, пошук високооплачуваної роботи. За даними Агентства ООН у справах біженців, понад 6,5 мільйонів українських біженців зареєстровано по всьому світу¹. Українські соціологічні дослідження стверджують, що 5,2 мільйони українців перебувають за межами України через війну².

Серед українських біженців, лише третина висловлює бажання повернутися з-за кордону³. За розрахунками дослідників Центру економічної стратегії, внаслідок потенційного неповернення великої кількості громадян, загальні втрати для економіки України становитимуть від 5% до 7,75% довоєнного ВВП².

Разом з вищезазначеним, російсько-українська війна має безумовно згубні наслідки для української молоді. Частка молоді в українському суспільстві все більше й більше зменшується: через безпосередні втрати молодих воїнів на війні, еміграцію молоді за кордон разом зі своїми сім'ями, задля навчання та проживання. За результатами дослідження Gradus Research та Advanter Group, 83% молодих українців виявили бажання виїхати за кордон, а близько 2 мільйонів молодих людей вже виїхали з України через повномасштабне вторгнення⁴.

Демографічна криза в Україні, висока смертність та низький рівень народжуваності, високий рівень еміграції населення формують виклик для уряду: як створювати умови не тільки для збереження громадян у країні, а й для повернення талановитої та освіченої молоді в Україну, щоб стимулювати демографічний, економічний та інтелектуальний розвиток держави?

Наукова література доволі чітко визначає стимули міжнародної міграції, серед яких економічні фактори відіграють одну з центральних ролей (Simpson, 2022; Urbanski, 2022; Bastia, 2011; Farah et al., 2012; Latapí et al., 1998); серед факторів міжнародної зворотної

¹ Situation Ukraine refugee situation. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

² Українські біженці після трьох років за кордоном. Четверта хвиля дослідження. Центр Економічної Стратегії. https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave

³ Вплив війни на молодь в Україні. Info Sapiens. <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=328>

⁴ 83% молодих українців хочуть виїхати за кордон: це вирок чи виклик? (2024, September 18). LB.ua.

https://lb.ua/blog/andrii_dliach/635194_83_molodih_ukraintsiv_hochut_viihati.html

міграції дослідники визначають спектр економічних, психологічних та ситуаційних чинників (Mohamed & Abdul-Talib, 2020). Згадані чинники мають подвійну природу: дослідники враховують як фактори, що «виштовхують» людей з країни свого (тимчасового) перебування, так і фактори, що «притягують» їх назад до країни походження (Simpson, 2022). Водночас з цим, фактор безпекового стану у країні походження також визнається надзвичайно важливим під час прийняття рішення про повернення додому (Dadush, 2018). На основі згаданого протиставлення формується аналітична проблема дослідницької роботи: чи зможуть економічні, психологічні та ситуаційні стимули, що є центральними факторами міжнародної зворотної міграції, впливати на намір повернення молоді до країни під час збройного конфлікту, де рівень небезпеки уособлює первинний фактор стримування та виштовхування?

Враховуючи зазначену аналітичну проблему, виникає **аналітичне питання**, а саме:

«Чи впливають економічні, психологічні та ситуаційні фактори на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту?»

За умови наявності такого впливу, автор також ставить за мету визначити, які саме з факторів чинять позитивний чи негативний вплив, і які є найсильнішими.

Автор стверджує, що окремі економічні, психологічні та ситуаційні фактори впливають на намір повернення молоді до своєї країни походження навіть під час збройного конфлікту. Окрім цього, окремі фактори та стимули позитивно впливають та сприяють формуванню наміру до повернення. Наприклад, неспроможність мігрантів повною мірою реалізувати власні знання та навички внаслідок ситуаційних бар'єрів за кордоном може провокувати недосягнення очікуваного рівня життя чи покращення фінансового становища, що впливає як на економічну спроможність громадян забезпечувати потреби (житло), так і на їх психологічне самопочуття; водночас з цим, впровадження державою походження політики певних стимулів, наприклад, щодо доступності житла та достойного працевлаштування, слугує фактором притягання та надає громадянам економічні вигоди. Ці економічні вигоди від повернення переважають економічні вигоди від продовження життя у країні перебування, переважають ризики (втрати) фізичної безпеки внаслідок цього повернення, а також посилюються іншими супутніми вигодами (соціальними, психологічними та ситуаційними факторами) і переважають відповідний спектр вигоди від продовження життя у країні перебування. На основі аналітичної моделі чистої вигоди, певні комбінації факторів «притягання» та «виштовхування» можуть сприяти формуванню як більшого наміру до повернення, так і, з більшою ймовірністю, подальшої реалізації фактичного повернення, навіть під час продовження збройного конфлікту в країні походження.

На основі аналізу наукової літератури та побудованої аналітичної рамки автор формує наступні гіпотези, що підлягатимуть емпіричній перевірці в межах дослідження:

H0: Окремі економічні, психологічні та ситуаційні фактори не впливають на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H1: Окремі економічні фактори впливають на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H1a: Покращення фінансового становища в країні перебування, порівняно з країною походження, негативно впливає на намір молоді до повернення.

H1b: Наявність працевлаштування негативно впливає на намір молоді до повернення в країну походження.

H1c: Складність реалізації власних знань та вмінь за кордоном позитивно впливає на намір молоді до повернення.

H1d: Сприйняття більшої доступності якісної освіти в країні походження позитивно впливає на намір молоді до повернення.

H1e: Сприйняття більшої доступності якісних медичних послуг в країні походження позитивно впливає на намір молоді до повернення.

H1f: Досягнення суб'єктивної оцінки «кращого рівня життя» за кордоном негативно впливає на формування наміру молоді до повернення.

H2: Окремі психологічні фактори впливають на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H2a: Проживання у країні перебування романтичного партнера негативно впливає на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H2b: Проживання у країні походження родини (зокрема, дітей або романтичного партнера) позитивно асоціюється з наміром повернення молоді.

H2c: Підтримування активного зв'язку з друзями в країні походження сприяє наміру повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H2d: Підтримування української ідентичності шляхом інформаційної залученості та виконання культурних практик сприяє поверненню молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H2e: Вищий рівень патріотизму позитивно впливає на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H2f: Вищий рівень гордості за свою країну позитивно впливає на намір повернення.

НЗ: Окремі ситуаційні фактори впливають на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

НЗа: Дискримінація, проблемність перебування меншиною за кордоном сприяють наміру поверненню молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

НЗб: Вищий рівень задоволення умовами життя в країні перебування негативно впливає на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

НЗс: Більша частота поїздок до країни походження позитивно впливає на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

НЗд: Довша тривалість перебування у своїй країні під час тимчасових візитів позитивно впливає на намір молоді до повернення.

НЗе: Краще знання іноземної мови (мови країни перебування) негативно асоціюється з наміром молоді до повернення.

НЗф: Складність адаптації до умов за кордоном позитивно впливає на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

Намір до повернення, що виступає залежною змінною, визначається як намір до постійного або тривалого повернення в Україну, навіть якщо війна все ще триває.

Задля перевірки зазначених гіпотез автор звертається до **підтверджувального дизайну дослідження**.

Для аналізу даних використовується **порядкова логістична регресія**. Цей підхід дає змогу одночасно оцінити вплив декількох незалежних змінних на залежну змінну порядкової природи, котра найкраще відображає градацію наміру повернення без рівних інтервалів між категоріями. Модель підходить для аналізу невеликих вибірок, підтримує використання змінних різних типів і забезпечує зрозумілу та інтерпретативно зручну форму представлення результатів.

Методом збору **даних** є опитування на платформі Google Forms, що було розповсюджене серед громадян України, котрі виїхали з країни після 24 лютого 2022 року за кордон внаслідок повномасштабного вторгнення. Опитування поширене шляхом використання соціальних мереж, поєднанням підходів зручного відбору («*convenience sampling*») та «*snowball sampling*». На основі відповідей респондентів віком 18-34 років ($N=112$) перевірені основні гіпотези дослідження, а також визначений взаємозв'язок між наміром поверненням громадян в Україну та їх соціально-демографічними характеристиками.

Дане дослідження заповнює прогалини **існуючої наукової літератури** щодо вивчення зворотної міграції до країн, що перебувають у стані збройного конфлікту. Коли

попередні роботи переважно зосереджуються на факторах «виштовхування» з країн перебування, автор звертає належну увагу як на фактори виштовхування, так і на раніше малодосліджені фактори «притягання» до країни походження. Крім того, враховується роль демографічних характеристик та факторів економічної, психологічної та ситуаційної природи у формуванні наміру повернення. Результати наукової роботи дозволяють глибше розуміти елементи моделі прийняття рішень у рамках зворотної міграції, а також надають відповідь на питання, чи можуть економічні, психологічні та ситуаційні стимули переважити, під час формування наміру повернення, рівень небезпеки, пов'язаний з триваючим збройним конфліктом у країні походження.

Задля кращого сприйняття читачем цього дослідження, **структура** дослідницької роботи побудована наступним чином: у розділі «Огляд літератури» автор розглядає основні теоретичні підходи до міграційних досліджень та фактори міжнародної зворотної міграції; розділ «Аналітична рамка» складається з концептуалізації основних понять дослідження, пояснення очікуваних взаємозв'язків та механізмів дії, а також основних гіпотез дослідження, побудованих з огляду на результати аналізу наукової літератури; розділ «Методологічний дизайн» знайомить читача з операціоналізацією змінних цього дослідження, а також його методом, даними й процедурами їх збору. Розділ «Результати» розповідає про хід проведення аналізу відповідно до обраного методу та встановлених гіпотез, після чого ознайомить читача з відповідними результатами. Розділ «Висновки» покликаний глибше підсумувати отримані результати та розповісти про основні академічні та практичні внески дослідження. Оскільки наукова робота стосується політики держав, розділ «Пропоновані зміни до публічної політики» висвітлює рекомендації країнам щодо формування політики повернення своїх громадян, створені на основі висновків даного дослідження. Розділ «Список використаних джерел» вказує всі джерела та матеріали, використані у роботі, а розділ «Додатки» зможе ознайомити читача з додатковими таблицями проведених регресійних аналізів та опитувальником, використаним для збору даних. Набір даних, лист-кодування та реплікаційний код R для проведення регресійного аналізу може бути доступний за відповідним запитом до автора.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Питання міграції та міграційних потоків широко досліджене в науковій літературі. Дослідники визначають різноманітні причини, чому мігранти покидають свою батьківщину: деякі з них мігрують з політичних причин, інші шукають кращих економічних можливостей для працевлаштування та заробітку, хтось ж покидає власні домівки внаслідок бойових дій чи тривалого насильства в країні (Mohamed & Abdul-Talib, 2020, с. 231). Серед багатограних моделей вивчення міграції, дослідження її стимулів та намірів часто ґрунтуються на основі підходу «*push-pull*», де науковці звертають увагу на різноманітні фактори «притягання та виштовхування», що впливають на рішення людей мігрувати. Окремим доробком наукової літератури з міграції є дослідження на тему міжнародної зворотної міграції, де розглядається повернення діаспори, мігрантів та біженців назад до своєї країни походження. Оскільки тема міграції комплексна та викликає інтерес науковців великої кількості напрямів, виникає складність охопити повноцінний спектр літератури з даної теми.

Чудову роботу провели Мохаммед & Абдул-Таліб (2020), здійснивши систематичний огляд літератури, що розглядає фактори притягання та виштовхування, котрі впливають на наміри міжнародної зворотної міграції. Проаналізувавши 80 наукових статей з даної теми, дослідники ідентифікували три основні субфактори мотивації зворотної міграції, а саме економічні, психологічні та ситуаційні, серед яких більшість уваги звертається саме на перші два (с. 231). Іншим важливим спостереженням дослідників є те, що більшість наукової літератури щодо зворотної міграції фокусується на факторах *виштовхування* (з країни перебування), у той час як фактори *притягання до країни походження* залишаються малодослідженими (с. 232).

Надалі, протягом огляду літератури, автор буде використовувати за основу саме цю працю, користуючись висновками та категоризацією, запропонованою дослідниками. Одночасно з цим, автор також доповнюватиме дискурс іншими працями з міжнародної зворотної міграції, що могли залишитися поза увагою науковців у рамках згаданого систематичного огляду.

За вищезазначеним оглядом літератури, **економічні стимули зворотної міграції** є широко дослідженими. Вони відіграють велику роль під час прийняття рішення як про пряму міграцію, так і про повернення (Urbański, 2022). Приймаючи рішення про міграцію, громадяни вмотивовані бажанням заробляти більшу заробітну плату, досягнути певної кількості збережень (Bastia, 2011, с. 594) чи «кращого рівня життя» (Farah et al., 2012). Міграція між Мексикою та США зумовлена економічними факторами, як визначає більшість відповідних досліджень (Latarí et al., 1998, с. 176). Рівень доходів і різниця в

доходах зазвичай вважаються одними з найважливіших факторів, що визначають рішення про міграцію (Simpson, 2022).

З іншого боку, неспроможність знайти бажані можливості для росту, заробітку та працевлаштування стимулюватиме подальшу міграцію, або ж повернення до своєї країни походження. Аналізуючи наукову літературу з цього питання, Мохаммед & Абдул-Таліб (2020, с. 235) зазначають, що невдача у пошуках роботи сильно впливає на рішення мігрантів про повернення додому, де можливість працевлаштування може бути більш доступною: це справджується для Фінляндії, де мігранти, що поверталися назад, були більш ймовірно безробітними (Pekkala, 2003); для корейців, що поверталися з Нової Зеландії внаслідок неспроможності знайти роботу (Lee et al., 2015); для другого покоління індійських мігрантів, що поверталися зі США (Jain, 2013).

Під час огляду літератури Мохаммед та Абдул-Таліб (2020, с. 235; 238-239) також виокремлюють інші прояви економічних факторів, що сприяють зворотній міграції, а саме складність використання мігрантами своїх навичок та знань у країні перебування, відкриті інвестиційні та бізнес-можливості в країні походження, а також більший запит останньої на кваліфіковану робочу силу. Таким чином, центральна важливість економічних факторів для міжнародної та внутрішньодержавної міграції визначає доцільність вибору автора розглянути їх серед тих, що можуть мати великий вплив на формування наміру зворотної міграції молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

Проте, комплексна природа міграції, формування намірів та прийняття рішень щодо повернення закликають нас не обмежуватися лише економічними факторами, а розглянути також стимули неекономічної природи в рамках даного дослідження.

Таким чином, варто згадати про **психологічні фактори зворотної міграції**. Серед них, дослідники визначають почуття альтруїзму та патріотизму, що стимулюють мігрантів інвестувати у свою країну походження (Mohamed & Abdul-Talib, 2020, с. 236). Надалі аналізуючи літературу, науковці пояснюють, що ця взаємодія набуває як економічної форми (прямі інвестиції, підприємницька діяльність, надання кредитів місцевим бізнесам), так і форми залучення до благодійних чи громадських проєктів. У дусі альтруїзму, мігранти розглядають такі інвестиції через призму своєрідного обов'язку служити та допомагати. Окрім цього, люди, що повертаються, сприймають себе «агентами змін», і бажають застосувати набуті знання та досвід, щоб принести нові ідеї й цінності та допомогти змінити свою країну. Таку групу мігрантів можна класифікувати як таких, що повертаються з метою інновації (*return of innovation*) (Cerase, 1974). Повертаючись до українського контексту, у той час, коли економічна форма «інвестування» у свою країну може бути не настільки актуальною чи доступною для молодих людей, то позакоекономічна

патріотична мотивація може бути важливим стимулом для зворотної міграції української проактивної молоді.

Іншим психологічним фактором, котрий може мати велику вагу в рамках українського контексту, є сім'я та друзі. Дослідники виділяють спектр наукової літератури, де зазначається, що люди, котрі проживають разом зі своєю сім'єю в країні перебування, менш схильні повертатися, у той час як мігранти, чоловік/дружина та діти котрих залишилися в країні походження, з більшою ймовірністю повернуться назад (Mohamed & Abdul-Talib, 2020, с. 236). Сепарація з дітьми є важливим мотивом до повернення та возз'єднання (Bastia, 2011). Підтримання активних взаємин з друзями, що продовжують проживати в країні походження, також може підвищити ймовірність повернення мігрантів додому.

Серед інших психологічних факторів, що стимулюють мігрантів повертатися, дослідники виділяють старіння та вихід на пенсію, а також бажання відновити почуття ідентичності та соціальної єдності (Mohamed & Abdul-Talib, 2020, с. 239-240). Останнє пов'язане з можливим неприємним досвідом та викликами, з якими стикаються мігранти під час свого проживання у країні перебування, через що виникає потреба у відновленні своєї ідентичності, «почуття приналежності», у возз'єднанні зі своїм етнічним корінням у пошуках солідарності та розуміння – все, що країна походження може надати. Саме тому пошук почуття приналежності, емоційна прив'язаність до батьківщини та відновлення своєї ідентичності є факторами, що мають великий вплив на намір повернення мігрантів.

У рамках збереження ідентичності та почуття єдності, перебування в інформаційному та культурному полі держави походження також відіграє велику роль. Тривале підтримування культурних практик у своєму житті має великий позитивний зв'язок з бажанням мігрантів повертатися (Liu et al, 2024, с.8). Наприклад, дослідники зазначають, що чим частіше мігранти вказували, що читають хорватські газети, тим більш ймовірно вони схильні до повернення назад до Хорватії (ibid.). Позитивний вплив підтримання ідентичності країни походження та гордості за свою країну на наміри повернення підтверджують соціологічні дослідження в українському контексті.

Дослідники також виділяють третій блок факторів, котрий називають **ситуаційними факторами зворотної міграції**. До цього блоку вони відносять маргіналізацію та дискримінацію, з якими стикаються мігранти під час проживання у новій країні, а також труднощі, пов'язані з перебуванням меншиною серед інших (Mohamed & Abdul-Talib, 2020, с. 236-237). Дискримінація та маргіналізація, що можуть набувати расових, етнічних, релігійних, юридичних чи інших форм, зумовлюють втрату мігрантами почуття приналежності, одночасно посилюючи їх внутрішньогрупову солідарність та прив'язаність до країни походження, що стимулює зворотну міграцію.

Дослідники згадують, що рішення про повернення внаслідок вищезазначених факторів справджується для пакистанців у Великій Британії (Bolognani, 2007), марокканців у Італії (Koopmans, 2016) та турків у Німеччині (Skrobanek, 2009).

Поруч з потенційним негативним досвідом, варто також згадати про фактор позитивного досвіду міграції, що неодмінно має вплив на бажання мігрантів повернутися додому. Література зазначає, що високий рівень задоволення життям у країні перебування негативно корелює, на статистично значущому рівні, з бажанням мігрантів повернутися (Liu et al, 2024, с.10).

До згаданого блоку ситуативних факторів, на основі праці Цераса (1974), дослідники також відносять фактор нездатності адаптуватися до країни перебування – так зване «повернення через невдачу» (*return of failure*). Ця типологія передбачає повернення мігрантів внаслідок неможливості пристосуватися до нової країни через певні соціальні, комунікаційні, культурні чи політичні фактори (Mohamed & Abdul-Talib, 2020, с. 237). Оскільки дана типологія може бути безпосередньо взаємопов'язаною з раніше названими факторами, виникає складність її чіткої класифікації та використання. Задля цих цілей, характерною рисою повернення через невдачу може бути мимовільність причин такого повернення, що можуть навіть не залежати від самих мігрантів. Типологію Цераса варто адаптувати до відповідного контексту, умов та цілей дослідження. Однак варто зауважити, що адаптивність типології Цераса та відсутність універсального визначення «повернення через невдачу» залишає велику вагу концептуалізації цього поняття, що безпосередньо впливає на результати дослідження та кластеризацію мігрантів, що повернулися.

У рамках українського контексту, досліджуючи діяльність трудових мігрантів, що повернулися, на українському ринку праці, Купець (2011, с. 30) визначає категорію повернення через невдачу як таку, що *«стосується мігрантів, які повернулися, основні причини повернення яких можуть бути вимушеними (сімейні обставини, проблеми зі здоров'ям, депортація або закінчення терміну дії контракту/дозволу на роботу з подальшими невдалими спробами його продовження) або такими, що є наслідком невдалого досвіду міграції (погані умови праці та низька заробітна плата)»*. У рамках відповідного дослідження було встановлено, що 55.2% від всієї вибірки повернулися саме через «невдачу».

Серед інших ситуативних факторів, що стосуються країни походження та сприяють поверненню мігрантів, науковці виділяють закінчення громадянської війни (зниження насилля та покращення безпекової ситуації) та політичну трансформацію держави, а саме зміну режиму, впровадження реформ та належного врядування (Mohamed & Abdul-Talib, 2020, с. 240-241). У науковій літературі присутня думка, що довіра до інституцій та сприйняття корупції впливають на наміри мігрантів щодо повернення – це стосується як

країни походження, так і країни перебування. Мігранти, що виїхали з країни походження внаслідок інституційних причин, далі зважають на якість інституцій, коли розглядають потенційне повернення. Більша довіра до інституцій в країні походження корелює з більшою ймовірністю повернення мігрантів; менша довіра до інституцій у країні перебування стимулює зворотну міграцію (Liu et al, 2024).

На цьому моменті варто розглянути теоретичну модель та запропонований механізм дії міжнародної (зворотної) міграції. З огляду на обмеженість ресурсів, у межах цього дослідження не аналізується фактичне повернення мігрантів. Натомість увага зосереджена на намірі повернення як на першочерговому етапі комплексного процесу реєміграції. Автор виходить із припущення, що особи з вищим рівнем наміру до повернення з більшою ймовірністю фактично повернуться. Відповідно, пряма пов'язаність цих категорій може передбачати, що чинники та механізми, які впливають на формування наміру повернення, частково збігаються з тими, що зумовлюють прийняття рішення про реальне повернення.

Таким чином, у науковій літературі панує думка, що під час прийняття рішення про міграцію, люди порівнюють чисті вигоди від міграції з витратами, пов'язаними з нею. За цією моделлю, вони вирішують мігрувати лише тоді, коли різниця є позитивною – вигоди від міграції перевищують витрати (Simpson, 2022). Відповідно, ці вигоди та витрати пов'язані з великою кількістю різноманітних факторів притягання та виштовхування – об'єктивних реалій та їх суб'єктивного сприйняття. У рамках моделі «push-pull», вплив та сила цих факторів залежить від контексту та конкретних міграційних потоків.

Порівнюючи впливовість факторів притягання та виштовхування між собою, думки дослідників різняться. З одного боку, науковці вказують, що перші відіграють більшу роль як для внутрішньодержавної міграції (Farah et al., 2012), так і міжнародної чи зворотної (Urbański, 2022). Як стверджує Урі Дадуш (2018, с. 34), на основі дослідження Блека, Козера і Мунка про добровільне повернення біженців у Великобританії (2004), хоча *«політика приймаючої країни щодо стимулів або перешкод для перебування або повернення також відіграє певну роль, ... рішення про повернення приймається більше на основі ситуації в країні походження, ніж на основі політики приймаючих країн»*.

Інші дослідники зазначають, що хоча фактори притягання можуть грати центральну роль спочатку, вага факторів в будь-якому міграційному потоці часто змінюється з часом (Latarí et al., 1998, с. 176). Окрім цього, на основі попередньо огляду літератури було визначено, що численні фактори виштовхування можуть безпосередньо впливати на людину в країні перебування: (не)задоволення умовами життя, маргіналізація та дискримінація, відсутність працевлаштування та неуспішність адаптації, що провокує несплановане «поверненню через невдачу» як різкий фактор виштовхування. Хоча дане

дослідження враховує фактори та стимули, які перебувають під контролем політики України як країни походження, було би неправильно повністю ігнорувати вплив факторів виштовхування, що супроводжують життя українських мігрантів за кордоном. Таким чином, автор вважає доцільним проаналізувати як фактори притягання, так і фактори виштовхування – тобто як фактори всередині країни походження та країни перебування та їх відповідні політичні інтервенції впливають на формування наміру зворотної міграції.

Повертаючись до розгляду предикторів повернення, дослідники згадують, що на міграційну поведінку впливають різні характеристики, такі як вік, дохід та рівень освіти (Farah et al., 2012). Бастіа (2011, с. 593-594) зазначає, що на готовність до повернення впливають особисті обов'язки, погане здоров'я людини а також рівень «успіху» в країні перебування: мігранти, що досягли середнього рівня успіху, повернулися до країни походження, а ті, хто мав найнижчий або найвищий рівень успішності – залишилися. Дослідниця також стверджує, що *«закриття майбутніх міграційних можливостей накладає обмеження на рішення мігрантів, а це означає, що ті, хто міг би повернутися, вирішують залишитися»* (ibid.). Науковці зазначають, що коли фактори притягання до країни перебування зникають, міграцію можуть достатньою мірою підтримувати фактори виштовхування та встановлені мережеві сили (Latafí et al., 1998, с. 170). А на противагу думки про ключову важливість економічних факторів, Лам (2002) стверджує, що нестача політичної впевненості більшою мірою збільшує схильність до еміграції з країни походження, аніж нестача економічної впевненості.

Схожим на модель чистої вигоди чином розглядає питання Дадуш (2018), стверджуючи, що рішення про повернення приймається після порівняння інформації про умови та перспективи країни походження та перебування, і три групи факторів визначають це рішення: структурні, індивідуальні, та політичні інтервенції. Серед цих факторів, люди, що потенційно повернуться додому, звертають увагу на доступність працевлаштування та житла. У свою чергу, Недомисл та Амков (2011) зазначають, що хоча *«існують ознаки того, що фактори працевлаштування можуть сприяти зворотній міграції, зворотна міграція значною мірою зумовлена соціальними міркуваннями»*.

Отже, ми спостерігаємо багатофакторну природу феномену міжнародної зворотної міграції, і відповідну комплексність протиставлень серед міркувань дослідників. Тим не менш, вищезгадані висновки науковців забезпечують краще розуміння факторів та стимулів міграції, і будуть корисними для визначення змінних у рамках проведення цього дослідження.

На цьому моменті важливо згадати, що окрім доступності працевлаштування та житла, Дадуш (2018, с. 34) першим зазначає інший фактор повернення громадян до країни походження, а саме – фактор безпеки. Оскільки дослідник стверджує, що рішення про

повернення приймається після порівняння перспектив та ситуації у країні перебування та походження, то повернення до країн, що перебувають у стані конфлікту (Сирія, Афганістан та Ірак), видається «непрактичним, а повернення людей у великій кількості важко уявити» – і це повернення видається можливим лише тоді, коли біженці перебувають у ще більшій небезпеці у країні перебування (ibid., с. 36). Дослідник додає, що *«очікувати, що гуманітарна допомога або інструменти розвитку ... можуть відіграти значну роль у сприянні поверненню до країн, що перебувають у конфлікті, нереалістично»* (ibid., с. 38). За висновками автора, повернення до країн, що перебувають у стані збройного конфлікту, є малоімовірним, навіть при певних політичних інтервенціях країни перебування. Таким чином, фактор безпеки розглядається як основоположний в рамках наукової літератури, а також часто підтверджує свою першочергову роль у соціологічних дослідженнях українського контексту.

Далі розмірковуючи про вплив фактору безпеки на намір повернення, варто згадати про статистичну значущість кількості тимчасових візитів до країни походження (без збройного конфлікту) під час еміграції: дослідники вказують, що хорватські мігранти, що частіше відвідували Хорватію під час своєї еміграції, зазначали про вищу готовність повернутися на постійне проживання до країни (Liu et al, 2024). Автор припускає, що в умовах збройного конфлікту, частіші візити громадян до своєї країни походження можуть впливати на сприйняття ними рівня небезпеки: українська молодь, що частіше відвідує державу після повномасштабного вторгнення, набуває іншого суб'єктивного сприйняття небезпеки, таким чином все більш толеруючи її, порівняно з тими, хто емігрував та не відвідував Україну після повномасштабного вторгнення. Таким чином, уявлення останніх про рівень небезпеки, пов'язаної зі збройним конфліктом у країні, може відрізнятись та бути значно вищим від уявлення тих, хто частіше відвідував Україну та при звичався до нової суспільної реальності. Отже, частоту візитів до країни варто розглянути як фактор, що може пом'якшувати сприйняття небезпеки та сприяти формуванню наміру до повернення.

На цьому етапі прослідковуються суперечності та прогалини, присутні у науковій літературі: з одного боку, дослідники визначають економічні, психологічні та ситуаційні фактори, що великою мірою стимулюють міграцію, а з іншого боку – безпека та ситуація у країні походження розглядаються як важливі фактори зворотної міграції, що можуть пересилити попередні небезпеківі міркування. Окрім цього, серед великого спектру економічних, психологічних та ситуаційних факторів не завжди зазначається, якою мірою впливає на намір зворотної міграції той чи інший субфактор; те саме стосується різних соціально-демографічних характеристик людини та міри їх впливу на міграційну поведінку.

На основі огляду літератури формується **аналітична проблема**: чи зможуть економічні, психологічні та ситуаційні фактори, що є важливими стимулами міграції, впливати на формування наміру повернення молоді до країни під час збройного конфлікту, де рівень небезпеки уособлює фактор стримування та виштовхування?

Враховуючи прогалини наукової літератури та зазначену аналітичну проблему, виникає аналітичне питання дослідницької роботи, а саме:

«Чи впливають економічні, психологічні та ситуаційні фактори на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту?»

Зважаючи на високу актуальність та суспільну значущість питання повернення українських біженців з-за кордону, на сьогодні вже проведена низка досліджень та опитувань, ініційованих українськими організаціями. Далі автор пропонує розглянути основні результати та висновки цих досліджень, що дозволить краще зануритися в національний контекст.

За висновками дослідження Центру економічної стратегії⁵, що було проведене за даними опитування від Info Sapiens, 43% українців, що перебувають за кордоном, планують повернутися; водночас збільшилася частка осіб, хто точно не планує повертатися – 13.5%. Більшість українських біженців (53%) вказують, що найбільше їх стимулюватиме повернутися до України остаточно закінчення війни. Тим не менш, іншими важливими чинниками є «вищий рівень життя в Україні (46%), можливість знайти добре оплачувану роботу (33%), припинення бойових дій та повітряних ударів по місту, в яке планують повернутися (31%), та припинення бойових дій у рідному регіоні (24%)». Таким чином, на рішення повертатися впливатимуть не лише безпекові фактори, але й економічні – при чому роль останніх збільшилася за 2024 рік.

Цікавим для цілей даної роботи є те, що одними з ключових стимулів до повернення для молоді віком 18-24 роки стали вищий рівень життя (61%) та отримання хорошої заробітної плати (50%). Надання фінансової допомоги з боку України є також важливим стимулом для даної вікової групи. Окрім цього, молодь віком 25-34 роки надає важливість критеріям вищого рівня життя (57%) та остаточному завершенню війни (55%). Додатковим фактором для них є відновлення інфраструктури в регіоні (22%). Найбільша частка людей, котрих нічого не стримує до повернення (14%), визначається саме серед цієї вікової групи.

Варто звернути увагу, що фактори, котрі можна потенційно розглядати як фактори «повернення через невдачу», такі як закінчення дії тимчасового прихистку, скасування соціальних виплат та відсутність доступного житла за кордоном відіграють меншу роль,

⁵ Українські біженці після трьох років за кордоном. Четверта хвиля дослідження. Центр Економічної Стратегії.
https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave

займаючи 15%, 5% та 4% від відповідей усіх респондентів. Одночасно з цим, фактори «повернення через невдачу» відіграють більшу роль для літніх людей, ніж для молодших вікових груп.

Дослідники також спробували з'ясувати основні перепони до повернення українських біженців, серед яких називають погіршення безпекової ситуації та високий рівень невизначеності, зруйноване житло, економічні мотиви (задоволення умовами за кордоном), асиміляцію у країні перебування та бажання жити за кордоном.

За результатами регресійного аналізу дослідників, зв'язок між такими змінними, як сімейний статус, наявність дітей, статус зайнятості до війни, регіон України, в якому респондент проживав до війни, чи залишився їх чоловік чи дружина в Україні та поточний рівень доходів, і планами щодо повернення не є статистично значущим. Цікавими ці результати є з огляду на незначущість факторів наявності дітей, проживання чоловіка/дружини в Україні та поточного рівня доходів, що не справджують висновки попередньо розглянутої літератури.

Водночас, автори дослідження зазначають, що на наміри повернення значним чином впливають такі фактори, як: стать (чоловіки менш схильні повертатися), вік (старші люди більш схильні), освіта (люди з вищою освітою за незакінчену середню більш схильні), дистанційна робота (більш схильні), країна перебування (біженці з Польщі більш схильні за біженців з Німеччини) та рівень доходів до війни (чим вищий рівень доходу, тим більш схильні). Відповідно, результати більшою мірою підтверджують очікування, попередньо зазначені в науковій літературі. Варто взяти до уваги, що дослідники пояснюють більшу прихильність біженців з Польщі до повернення через географічну близькість та, ймовірно, можливість частіше відвідувати Україну.

За результатами дослідження Info Sapiens щодо впливу війни на українську молодь⁶, лише 32% молодих біженців висловили бажання повернутися (порівняно з 66% у 2023 році). Серед чоловіків більше тих, хто не планує повертатися (29% проти 13% серед жінок). Під час фокус-групових дискусій дослідники визначили, що деякі учасники називають умовою повернення припинення або послаблення бойових дій, тоді як інші зазначають, що навіть у разі продовження війни повернуться одразу після завершення навчання в іншій країні. Українська молодь залишається проактивною та високо залученою до волонтерської діяльності; молодь за кордоном демонструє високу готовність долучитися до відновлення країни.

Хоча серед респондентів, що проживають за кордоном, основною мотивацією до зміни місця проживання стала небезпека для життя (51.2%); молодь також згадує

⁶ Вплив війни на молодь в Україні. Info Sapiens. <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=328>

еміграцію з причини кращих перспектив працевлаштування (35.2%), здобуття кращої освіти (29.4%), рівня життя в місці проживання (28.1%) та переїзду друзів/родини (20.9%) – факторів, що відповідають загальній науковій думці. Відповідаючи на питання щодо стимулів, що могли би заохотити молодь до повернення з-за кордону, дослідження визначає вигідну пропозицію робочого місця/можливість достатньо заробляти (64.3%), забезпечення доступним та якісним житлом (29.9%) та поліпшення якості освіти (21.8%). Водночас, стимули поліпшення умов підприємництва (19.8%), пільгові умови кредитування (10.1%) та податкові пільги (8.3%) користуються меншою прихильністю – можливо, це пояснюється недостатньою акумуляцією капіталу серед української молоді задля впевненого наміру займатися підприємництвом після повернення.

Іншим дослідженням, що вартує уваги, є соціологічне дослідження «Шлях додому: хто з українських біженців та мігрантів планує повернутися» від Інституту поведінкових досліджень⁷. Автори змогли проаналізувати широкий спектр факторів та характеристик, що можуть впливати на повернення українців. За результатами регресійного аналізу, статистично значимими факторами щодо наміру до повернення є вік (старші більш схильні до повернення), доходи (люди з низькими доходами більш схильні), мова спілкування (україномовні більш схильні), наявність дітей шкільного віку, знання польської мови (чим вище – тим менш схильні). Статистично незначимими факторами є стать, регіон, сімейний статус, регіон проживання до переїзду та наявність партнера, батьків або дітей в Україні. Щодо інших факторів, то найбільше бажання повертатися висловлюють пенсіонери та жінки, що доглядають за дітьми, у той час як студенти та бізнесмени менш бажають повертатися. Частіші поїздки в Україну, дистанційне навчання дітей в українській школі, оптимізм щодо завершення війни, українська ідентичність та гордість за країну позитивно корелює з наміром біженців про повернення. Хоча певні результати дослідження суперечать попередній літературі, а деякі підтверджують її – вищезазначене дослідження надає більш широке розуміння значущих нематеріальних факторів повернення.

Варто також розглянути результати дослідження Cedos щодо досвіду українських біженців та їх думок про повернення⁸. Дослідники зазначають, що на повернення впливатимуть не лише безпека, але й широке коло інших факторів: можливості для працевлаштування та гідний рівень заробітної плати, доступність вартості оренди житла, захищеність оренди та можливість скористатися тимчасовим житлом від держави, наявність близьких людей в Україні та пріоритетність добробуту дітей. Серед основних потреб мігрантів, що повертатимуться до України, дослідження визначає доступне житло,

⁷ Шлях додому: хто з українських біженців та мігрантів планує повернутися. Американ Юніверсіті Київ. <https://er.auk.edu.ua/items/48172b32-c5c2-4ff7-8818-92bad3e4edb2>

⁸ Досвід вимушеного переміщення за кордон та думки про повернення в Україну. Cedos. <https://cedos.org.ua/researches/dosvid-vymushenogo-peremishhennya-za-kordon-ta-dumky-pro-povernennya-v-ukrayinu>

допомогу з пошуком роботи та доступ до якісних медичних та соціальних послуг. Дані, котрі дослідники отримали з фокус-групових дискусій, підтверджують раніше згаданий підхід Дадуша (2018) та моделі чистої вигоди – люди порівнюють умови життя за кордоном та в Україні.

Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що результати соціологічних досліджень в українському контексті лише частково підтверджують висновки проаналізованої наукової літератури щодо впливу факторів міжнародної зворотної міграції. Відтак постає як академічна, так і практична потреба в емпіричній перевірці впливу комплексу економічних, психологічних та ситуаційних чинників на формування наміру повернення української молоді додому під час збройного конфлікту, що, своєю чергою, дозволяє відповісти на основне аналітичне питання дослідження.

АНАЛІТИЧНА РАМКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналітична рамка дослідження уособлює собою використання «*push-pull*» моделі для вивчення міжнародної міграції, її факторів, стимулів та намірів (Mohamed & Abdul-Talib, 2020). У рамках дослідження міжнародної зворотної міграції, дана модель звертає увагу на роль факторів виштовхування з країни перебування та факторів притягання у країну походження. Вплив та сила цих факторів залежить від контексту та конкретних міграційних потоків.

Автор поєднує «*push-pull*» модель та раніше згадану модель чистої вигоди задля пояснення процесу міжнародної зворотної міграції (Simpson, 2022). За моделлю чистої вигоди/чистої приведеної вартості, люди порівнюють чисті вигоди від міграції з витратами, пов'язаними з нею. Таким чином, вони вирішують мігрувати лише тоді, коли різниця є позитивною – вигоди від міграції перевищують витрати.

Вищезазначене поєднання моделей дозволяє пояснити механізм дії економічних, психологічних та ситуаційних факторів на повернення громадян до своєї країни, що знаходиться у стані збройного конфлікту. Наприклад, механізм дії економічних стимулів автор пояснює особистим сприйняттям та очікуванням молоді, що:

(а) економічні вигоди від повернення до країни переважають ризики (втрати) фізичної безпеки внаслідок цього повернення;

(б) економічні вигоди від повернення до країни переважають економічні вигоди від продовження життя у країні перебування;

(в) економічні вигоди від повернення до країни посилюються іншими вигодами (соціальними, психологічними та ситуаційними) і переважають відповідний спектр вигоди від продовження життя у країні перебування.

Розглядаючи психологічні та ситуаційні фактори, механізм дії працює схожим чином. Окрім цього, на додаток до згаданого розрахунку чистої вигоди, психологічні та ситуаційні фактори мають можливість підсилювати інші фактори. Проте, іноді психологічний (внаслідок умовної ірраціональної дії) або ситуаційний фактор («повернення через невдачу», неуспішність адаптації; війна) може зіграти різку вирішальну роль щодо повернення. Додатково, механізм дії психологічних факторів на повернення громадян до своєї країни, що знаходиться у стані збройного конфлікту, пояснюється, на фоні спільної ідентичності, емоційною прив'язаністю громадян до своєї батьківщини, інших громадян, членів родини та дітей, почуттям обов'язку та відповідальності перед ними, а також необхідністю підтримувати родинні соціальні

зв'язки – все, що надає імпульс до повернення та переважає страх перед очікуваними наслідками повернення до країни під час збройного конфлікту.

Однак, оскільки вплив факторів притягання та виштовхування залежить від контексту та конкретних міграційних потоків, виникає складність встановлення повноцінного механізму їх дії. Також, попри модель чистої вигоди, ми не можемо ігнорувати фактор суб'єктивного сприйняття та оцінки людини певних психологічних та ситуаційних факторів. Ця суб'єктивна природа може викликати ірраціональну поведінку, котра, незважаючи на механізм чистої вигоди, може впливати на (намір) повернення більше, ніж очікувані раціональні уявлення. Додаткову проблематичність можуть становити певні ситуаційні фактори, що не залежать від волі мігранта, і можуть провокувати непередбачуваний (намір) повернення, наприклад – повернення через «невдачу». Саме тому встановлення сталих механізмів впливу факторів на намір повернення видається малоімовірним. Пам'ятаючи про цю суб'єктивну, ірраціональну чи мимовільну поведінкову похибку, аналітична рамка дослідження все ж будується на основі моделей чистої вигоди та «притягання-виштовхування». За умови названого раніше механізму дії факторів, метою є перевірка їх впливу в українському міграційному контексті.

Концептуалізація основних понять даного дослідження, в умовах українського контексту, вироблена автором та заснована на наступних визначеннях:

молодь – громадяни України віком від 18 до 34 років. Молодь є основною «цільовою аудиторією» дослідження, а вікові межі визначені з огляду врахування найбільшої актуальності всього спектру економічних (орієнтація на працевлаштування, дохід, житло тощо), психологічних (наявність романтичного партнера) та ситуаційних факторів для людини. Молодші чи старші громадяни можуть або не керуватися своєю волею щодо міграційної поведінки (діти), або картина факторів може впливати на громадян зовсім по-іншому внаслідок іншого досвіду та життєвих умов (старші люди);

біженці, мігранти – громадяни України, що емігрували внаслідок повномасштабного вторгнення РФ на територію України від 24 лютого 2022 року та залишаються за кордоном на момент опитування. Дане дослідження не ставить за першочергову мету диференціацію між біженцями та мігрантами, і для виконання цілей дослідження ці концепти вживаються тотожно;

намір повернення – намір повернення громадянина в Україну з-за кордону на постійний або певний тривалий термін (не короткострокові візити);

стимули – матеріальні або нематеріальні інструменти або заходи, спрямовані впливати на поведінку людей задля досягнення певних цілей;

економічні/психологічні/ситуаційні фактори – конкретизовані у рамках огляду наукової літератури та визначених гіпотезах чинники міжнародної зворотної міграції.

На основі наукової літератури та аналітичної рамки автор формує наступні гіпотези для перевірки під час проведення дослідження:

H0: Окремі економічні, психологічні та ситуаційні фактори не впливають на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H1: Окремі економічні фактори впливають на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H1a: Покращення фінансового становища в країні перебування, порівняно з країною походження, негативно впливає на намір молоді до повернення.

H1b: Наявність працевлаштування негативно впливає на намір молоді до повернення в країну походження.

H1c: Складність реалізації власних знань та вмінь за кордоном позитивно впливає на намір молоді до повернення.

H1d: Сприйняття більшої доступності якісної освіти в країні походження позитивно впливає на намір молоді до повернення.

H1e: Сприйняття більшої доступності якісних медичних послуг в країні походження позитивно впливає на намір молоді до повернення.

H1f: Досягнення суб'єктивної оцінки «кращого рівня життя» за кордоном негативно впливає на формування наміру молоді до повернення.

Механізм дії факторів «притягання» до країни перебування, таких як краще фінансове становище (H1a), наявність працевлаштування (H1b) чи вищий суб'єктивний рівень життя (H1f), пояснюється забезпеченням стабільності та передбачуваності вигод, що зменшує мотивацію молоді до повернення. Водночас фактори «виштовхування» перебування за кордоном, такі як труднощі у професійній реалізації (H1c), можуть формувати фрустрацію, зменшувати рівень життя та встановлювати нестабільність, змушуючи до переоцінки повернення до України. Позитивне сприйняття доступності базових послуг, таких як освіта (H1d) та медицина (H1e), говорить про потенційні вигоди, а отже зменшує очікувану вартість повернення та підвищує соціально-економічну привабливість країни походження.

H2: Окремі психологічні фактори впливають на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H2a: Проживання у країні перебування романтичного партнера негативно впливає на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H2b: Проживання у країні походження родини (зокрема, дітей або романтичного партнера) позитивно асоціюється з наміром повернення молоді.

H2c: Підтримування активного зв'язку з друзями в країні походження сприяє наміру повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H2d: Підтримування української ідентичності шляхом інформаційної залученості та виконання культурних практик сприяє поверненню молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H2e: Вищий рівень патріотизму позитивно впливає на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H2f: Вищий рівень гордості за свою країну позитивно впливає на намір повернення.

Механізм дії психологічних факторів, зокрема проживання романтичного партнера за кордоном (H2a), пояснюється емоційною прив'язаністю, що знижує мотивацію до повернення. З іншого боку, наявність родини, дітей або партнера в Україні (H2b), а також збереження щоденного контакту з друзями (H2c), формують відчуття відповідальності, емоційного обов'язку та підтримки, що посилює намір повернення. Українська ідентичність, яка може підтримуватись через інформаційне занурення, культурні практики (H2d), патріотичні переконання (H2e) та гордість за свою країну (H2f), може відігравати велику роль внаслідок асоціації громадянина зі своєю батьківщиною та її народом, що посилюється на основі актуального збройного конфлікту та можливих проблем адаптації в країні перебування, що стимулює повернення заради «відновлення» ідентичності. Ці фактори створюють символічну та емоційну вигоду від повернення, що може переважати страхи перед небезпекою чи економічні фактори, навіть поза ірраціональною похибкою.

H3: Окремі ситуаційні фактори впливають на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H3a: Дискримінація, проблемність перебування меншиною за кордоном сприяють наміру поверненню молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H3b: Вищий рівень задоволення умовами життя в країні перебування негативно впливає на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H3c: Більша частота поїздок до країни походження позитивно впливає на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

H3d: Довша тривалість перебування у своїй країні під час тимчасових візитів позитивно впливає на намір молоді до повернення.

H3e: Краще знання іноземної мови (мови країни перебування) негативно асоціюється з наміром молоді до повернення.

H3f: Складність адаптації до умов за кордоном позитивно впливає на намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту.

Через призму ситуативної інтегрованості, негативний досвід перебування за кордоном, зокрема дискримінація або відчуття інакшості як меншини (H3a), а також труднощі адаптації до нових умов (H3f), можуть виступати сильними факторами виштовхування з-за кордону. Водночас високий рівень задоволення умовами життя в країні перебування (H3b) або краще володіння мовою (H3e) спрощують інтеграцію за кордоном, тим самим зменшуючи намір повернення. Часті поїздки в Україну (H3c) та триваліше перебування під час цих візитів (H3d) можуть підтримувати емоційний зв'язок із країною походження, зменшувати відчуження, посилювати відчуття приналежності та сприяти звиканню до реалій збройного конфлікту – все, що або підсилює намір повернення, або дозволяє бути більш стійким перед очікуваною небезпекою.

У рамках дослідження, відповідні елементи гіпотез (фактори), що були побудовані на основі огляду наукової літератури, виступають незалежними змінними.

Залежною змінною (Y1) є **намір повернення** молоді з-за кордону в Україну на постійний або тривалий термін під час продовження збройного конфлікту.

Задля перевірки гіпотез автор звертається до **підтверджувального дизайну дослідження** у рамках дипломної роботи.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ

У цьому дослідженні використовується кількісницький підхід, оскільки метою автора є визначити вплив економічних, психологічних, ситуаційних факторів та соціально-демографічних характеристик на намір повернення молоді в Україну. Кількісницький підхід дозволяє виміряти присутність, характер та значущість впливу цих факторів більш точно, застосувати статистичний аналіз та більш формально інтерпретувати результати.

Оскільки певні дослідження щодо факторів повернення українців з-за кордону вже були проведені у якісницькому ключі (Мельник, 2024), використання кількісницького підходу слугує природнім розвитком та розширенням наукового опрацювання цієї теми. Кількісницький підхід також дозволить перевірити висновки попередніх соціологічних досліджень з цієї теми в українському контексті. Застосування кількісницького підходу, на відміну від якісницького, забезпечує можливість узагальнення висновків на ширшу популяцію, передбачає вищу відтворюваність результатів, а найголовніше – дозволяє оцінити взаємозв'язки між змінними за допомогою регресійного аналізу.

Завдяки перебуванню автора у контексті об'єкта дослідження мінімізується ризик втрати контексту внаслідок використання стандартизованих та закритих запитань. Тим не менш, у рамках даного дослідження, недоліками кількісницького підходу є обмеженість вибірки, обмежена глибина аналізу індивідуальних мотивацій та контексту респондентів, а також складність урахування додаткових прихованих змінних чи попередньо невизначених факторів.

Методологічний дизайн.

У рамках кількісницького підходу автор застосовує підтверджувальний дизайн дослідження, задля перевірки сформульованих на основі наукової літератури гіпотез, шляхом аналізу зібраних даних.

Для аналізу даних використовується порядкова логістична регресія (polr, програмне середовище R, бібліотека MASS). Цей підхід дає змогу одночасно оцінити вплив декількох незалежних змінних на залежну змінну порядкової природи, котра найкраще відображає градацію наміру повернення без рівних інтервалів між категоріями. Модель підходить для аналізу невеликих вибірок, підтримує використання змінних різних типів і забезпечує зрозумілу та інтерпретативно зручну форму представлення результатів.

Операціоналізація змінних.

У межах дослідження запланована побудова певної кількості комбінацій регресійних моделей, що дозволять нам визначити значущі економічні, психологічні та ситуаційні фактори, котрі потім будуть додані до комплексної комбінованої моделі.

Для всіх моделей у дослідженні залежною змінною виступає **Y1 – намір молоді повернутися до України під час збройного конфлікту на некороткостроковий термін.**

Ця залежна змінна була визначена в опитувальнику запитанням «*Чи плануєте Ви (чи маєте намір) повернутись в Україну на тривалий або постійний термін, навіть якщо війна все ще триває?*» та має порядкову природу (відповіді від 1=“точно не планую” до 5=“точно планую”; $M = 2.4$, $SD = 1.2$). Оскільки намір до повернення часто не є бінарною категорією, а почуття людей щодо наміру має свою інтенсивність та нерівновіддалену багаторівневість, залежна змінна була використана як порядковий фактор, що дозволяє нам застосувати порядкову логістичну регресію.

Незалежні змінні були аналогічним чином визначені більшою мірою шляхом запитань опитувальника; більшість з них має порядкову або бінарну природу. Спектр незалежних змінних був визначений на основі аналізу літератури з метою перевірки додаткових гіпотез під час побудови комбінацій регресійних моделей по окремим блокам факторів.

Незалежні змінні, що покликані перевірити основні гіпотези дослідження шляхом включення до основних моделей, мають наступну операціоналізацію та природу:

Таблиця 1. Операціоналізація незалежних змінних

Змінна	Опис
Економічні змінні	
<i>finance_before</i>	фінансовий стан до виїзду (порядкова, 1–5);
<i>finance_change_4cat</i>	сприйняття зміни фінансового стану (порядкова, 4 рівні);
<i>status_only_work</i>	бінарна змінна статусу зайнятості: виключно працює;
<i>realise_skills</i>	оцінка простоти реалізації навичок за кордоном (порядкова, 1–5);
<i>find_education_ua</i>	сприйняття доступності якісної освіти в Україні (порядкова, 1-5);
<i>find_healthcare_ua_3cat</i>	аналогічно щодо якісної медицини в Україні (порядкова, 3 рівні);

<i>standard_of_living_4cat</i>	кращість рівня життя за кордоном (порядкова, 4 рівні);
<i>standard_of_living</i>	альтернативна змінна, яка зберігає початковий 5-рівневий формат оцінки рівня життя; використовується у частині моделей;
Психологічні змінні	
<i>partner_abroad</i>	бінарна змінна, що вказує на наявність партнера за кордоном;
<i>relative_home</i>	бінарна змінна, що позначає проживання родичів в Україні;
<i>relative_home_upscale</i>	змінна, що деталізує проживання в Україні батьків/партнера/дітей (1), порівняно з «іншими родичами» або їх відсутністю (0);
<i>ua_friends_connect</i>	частота зв'язку з друзями в Україні (порядкова, 1–5);
<i>life_satisfaction_host_cat</i>	порядковий категоризований рівень задоволеності життям у країні перебування (3 рівні);
<i>patriotism_scale</i>	сумарний індекс патріотичних переконань (інтервальна, побудована на основі 5 запитань опитувальника; <i>Cronbach's a</i> = 0.86);
<i>pride_scale_rank_number</i>	порядкова категоризація суми гордості за Україну, побудована на 7 запитаннях опитувальника (порядкова, 1–3; <i>Cronbach's a</i> = 0.71);
<i>culture_connection_index</i>	агрегований індекс інформаційно-культурної залученості, побудований 5 запитаннях опитувальника (інтервальна, <i>Cronbach's a</i> = 0.71);
Ситуаційні змінні	
<i>visit_time_rank</i>	порядкова тривалість візитів до України (1 = коротко, 3 = довго);
<i>visit_time</i>	альтернативна змінна тривалості візитів (порядкова, 1-6);
<i>visit_rank</i>	категоризована змінна частоти візитів до України (порядкова, 1-3);
<i>host_language</i>	рівень володіння мовою країни перебування (порядкова, 1-5);
Соціально-демографічні змінні	
<i>sex</i>	бінарна змінна (1 = жінка; 0 = чоловік);
<i>age</i>	вік респондента в роках, числова змінна;
<i>high_education</i>	бінарна змінна (1 = має вищу освіту; 0 = не має);
<i>language_ukr</i>	бінарна змінна, що вказує, чи побутова мова спілкування українська;
<i>reason_war_experience</i>	бінарна змінна, що позначає, чи пов'язаний переїзд із досвідом війни – небезпеки, окупації чи бойових дій (1 = так; 0 = ні);
<i>status_study</i>	бінарна змінна, що позначає статус: навчання за кордоном;
<i>employment</i>	бінарна змінна, що позначає працевлаштування.

Детальніша описова статистика по змінним, а саме розподіл по категоріям, розміщена в Додатку 1.

Для операціоналізації гордості, патріотизму та культурної залученості респонденту були поставлені низка запитань щодо відповідних тем. Далі була створена бінарна змінна для кожної відповіді, після чого всі відповіді були додані та отримано окремий індекс, за умови позитивної перевірки альфи Кронбаха. Потім ці індекси були або застосовані напряду, або перетворені в порядкові (категоріальні) *low-medium-high* шкали.

Генеральна сукупність, вибірка, процедура збору даних.

Генеральна сукупність являє собою всіх громадян України, віком 18-34 років, що виїхали за кордон у зв'язку з війною після 24 лютого 2022 року, та продовжують перебувати там на момент опитування. Серед згаданої вікової групи, більшість мігрантів – жінки (61%). Більшість біженців проживає у Німеччині (20%), Польщі (18%), Чехії (7%), США (5,4%) Іспанії, Словаччині та Франції (4%)⁹.

Відповідно, вибірка формується серед громадян України, котрі виїхали з країни після 24 лютого 2022 року за кордон внаслідок повномасштабного вторгнення. Автор не очікує, що вибірка буде репрезентативною до генеральної сукупності (стать, країни перебування), внаслідок обмеженості ресурсів для проведення збору даних.

Методом збору даних є опитування на платформі Google Forms, поширене шляхом використання соціальних мереж, поєднанням підходів зручного відбору («*convenience sampling*») та «*snowball sampling*». Даний підхід до проведення опитування пояснюється вищою ймовірністю зібрати необхідну кількість даних ($N \sim 200$).

⁹ Українські біженці після трьох років за кордоном. Четверта хвиля дослідження. Центр Економічної Стратегії.
https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave

РЕЗУЛЬТАТИ

Процес збору даних був реалізований відповідно до встановленого плану, шляхом розповсюдження анкети опитування (Google Forms) через соціальні мережі (Instagram, Facebook, Telegram) методами зручного відбору («*convenience sampling*») та «снігової кулі» («*snowball sampling*»), де респонденти поширювали опитувальник серед своїх знайомих за кордоном. Перевагою такого підходу є зручність доступу до респондентів для отримання більшої кількості відповідей, водночас обмеженням виступає більш ймовірна упередженість селекції вибірки.

На момент початку аналізу даних, кількість відповідей на форму становила 136 респондентів. Після фільтрації респондентів (виїзд після 24 лютого 2022 року; вік між 18 та 34 роками) була встановлена вибірка, що використовувалася для подальшого аналізу даних під час проведення дослідження ($N = 112$).

Основними соціально-демографічними характеристиками вибірки стали:

- Стать: 23 чоловіків (20.5%), 89 жінок (79.4%).
- Вік: від 18 (*min*) до 34 (*max*) років ($M = 22.9$, $SD = 3.03$).
- Вища освіта: 84 респонденти з вищою освітою (75%).
- Країна перебування: Німеччина (25%), Польща (12.5%), Франція (11.6%), Великобританія (10.7%), Інша країна ЄС (25.9%), Інша країна (14.3%).
- Мова побутового спілкування: українська (49.1%), мова країни перебування/англійська/інша (34.8%), російська (16.1%).
- Статус: працевлаштовані загалом (64.2%), навчаються загалом (58.9%); тільки працевлаштовані (36.6%), тільки навчаються (31.3%), працюють та навчаються (27.7%); не працюють, не навчаються (4.5%).

Обмеженнями даної вибірки є відносно невелика кількість спостережень, неповна репрезентативність відповідно до генеральної сукупності та нерівномірний розподіл по певним категоріям. Покращення якості вибірки є одним з можливих шляхів подальшої академічної роботи для підвищення надійності результатів дослідження.

Перед безпосереднім початком аналізу даних, набір даних був відповідним чином оброблений та закодований. Відповідно до запитань опитувальника, відповіді були закодовані або як бінарні змінні (фактор; наприклад, стать чи наявність вищої освіти), як порядкові змінні (порядковий фактор, адаптована шкала Лайкерта; більшість відповідних запитань, наприклад сприйняття зміни фінансового становища, досягнення «кращого рівня життя» за кордоном, володіння іноземною мовою), або як агреговані індекси,

псевдоінтервальні та порядкові (категоріальні) шкали (наприклад, для вимірювання гордості, патріотизму чи культурної залученості). Змінні, що за своїми відповідями містили категоріальну порядкову природу, були відповідним чином перекодовані у цифрові порядкові змінні. Окрім цього, внаслідок перевірки частотного розподілу деякі змінні були згруповані, залишаючи їх порядкову природу – наприклад, на запитання про порівняння «рівня життя» між Україною та за кордоном, лише 2 респонденти відповіли «1 – рівень зараз значно гірший»; відповідно, відповіді «1» були об'єднані разом з відповідями «2», утворюючи порядкову змінну `standard_of_living_4cat` ($2 < 3 < 4 < 5$). Це дозволило забезпечити статистичну стійкість та зберегти змістовну цілісність порядкових шкал.

Принцип формування агрегованих індексів, псевдоінтервальних та порядкових (категоріальних) шкал був наступним, на прикладі вимірювання рівня патріотизму: задля більшої точності вимірювання феномену, респонденту було запропоновано оцінити, наскільки він або вона (не)погоджується з наступними твердженнями:

1. Я відчуваю міцний зв'язок з українським народом, навіть перебуваючи за кордоном.
2. Для мене важливо робити свій особистий внесок у розвиток України.
3. Україна залишається для мене домом, незалежно від того, де я живу зараз.
4. Коли хтось критикує Україну, я відчуваю потребу її захистити.
5. Я відчуваю особисту відповідальність за майбутнє України.

Респонденти обирали відповіді на основі адаптованої шкали Лайкерта від 1 до 5, де 1 – «Не погоджуюсь», 3 – «Нейтрально / Важко сказати», 5 – «Погоджуюсь». Отримані змінні були перевірені на показник альфи Кронбаха, де для подальших перетворень перевірявся рівень $\alpha \geq 0.70$. За цієї умови, для створення індексу патріотизму, бралось середнє значення по всім 5 відповідям. За такими індексами перевірялися рівні патріотизму, культурної залученості та гордості за Україну.

Задля альтернативної операціоналізації, відмінної від індексу, також проводилися окремі перетворення на псевдоінтервальні або порядкові (категоріальні) шкали. Таким чином, для кожного запитання була створена бінарна змінна – для цього кожна відповідь «погоджуюсь» або «скоріше погоджуюсь» була перекодована як «1», всі інші відповіді як «0». Потім відповіді на всі питання були додані, тим самим отримавши показник патріотизму для кожного респондента, який може мати значення від «0» до «5»; цей показник був використаний під час регресійного аналізу. Для альтернативної перевірки цей показник також перетворювався на порядкову (категоріальну) змінну, що набуває значення low (1-2) < $medium$ (3) < $high$ (4-5), або ж відповідні цифрові варіанти ($1 < 2 < 3$). Зазначений принцип вимірювання феноменів патріотизму, гордості або культурної

залученості та формування відповідних агрегованих індексів чи шкал використовується у ряді аналогічних досліджень про наміри повернення (Liu et al, 2024; Заїка, 2024).

Як було вказано раніше, ряд змінних був закодований як порядкові – це стосується більшості відповідних запитань опитувальника. Такі запитання містили варіанти відповідей адаптованої шкали Лайкерта, від 1 до 5. Тим не менш, деякі запитання містили рівень 3, що визначався як «Нейтрально» або «Важко сказати». Незважаючи на можливу окрему категорію «невизначеності», що передбачається рівнем 3 як «важко сказати», ці змінні все одно були додані до моделі як порядкові змінні, де $1 < 2 < 3 < 4 < 5$. З одного боку, в умовах обмеженого об'єму вибірки, це дозволило автору зберегти більшу кількість спостережень для аналізу. З іншого боку, даний підхід аргументується тим, що порядкова логістична регресія не потребує рівних інтервалів між категоріями, а лише збереження їх впорядкованості. Застосована шкала 1–5 має внутрішню логіку від "повністю негативної" до "повністю позитивної" відповіді, де рівень 3 позначає реальну, поширену соціальну позицію невизначеності (або нейтральності), що лежить між сусідніми перевагами, а не просто пропущене чи шумове значення. Вилучення цього варіанта відповіді під час аналізу призвело б до втрати важливої інформації, яка сама по собі є предметом аналізу — зокрема, сумнівів і коливань щодо наміру повернення. Тим не менш, даний підхід виступає певним обмеженням дослідницької роботи, і подальші академічні зусилля можуть бути спрямовані на побудову альтернативних моделей (наприклад, бінарної логістичної регресії), де залежна змінна бінарним чином позначає наявність (рівень 4-5) або відсутність (рівень 1-3) наміру до повернення.

Задля проведення подальшого дослідження міграційної поведінки української молоді за кордоном, під час опитування також збиралася інформація про очікуваний часовий горизонт повернення українців, наміри щодо продовження проживання в країні перебування, а також наміри до переїзду в третю країну. Окрім цього, збиралася інформація про гіпотетичні стимули, що стосуються політичних інтервенцій країни перебування та України, котрі могли би впливати на намір повернення. Додатково також була зібрана інформація про основні причини виїзду респондентів з України, а також про фактори, що виступають бар'єрами до їх повернення з-за кордону. Відповідні дані можуть бути застосовані задля проведення подальшого аналізу факторів міграційної поведінки молоді та міжнародної зворотної міграції в українському контексті.

Для аналізу зібраних даних були використані моделі порядкової логістичної регресії (*polr*, бібліотека MASS, за допомогою програмного середовища R). Зважаючи на велику кількість факторів, підхід до аналізу даних та вимірювання їхнього впливу на залежну змінну був обраний наступний: спочатку будувалися регресії, що по чергово перевіряли вплив окремих блоків факторів (економічних, психологічних, ситуаційних) на

намір повернення молоді; після цього перевірялися різноманітні часткові комбінації цих факторів (наприклад, набір психологічних та ситуативних предикторів разом) та соціально-демографічних характеристик (повні результати цих моделей можна знайти в додатках до цього дослідження). На основі проведених регресій певні фактори були відкинуті як такі, що діють нестабільно або незначуще – відповідно, це дозволило спростувати певні визначені гіпотези; змінні, що показували стабільну значущість під час проведених тестів, були відібрані для поєднання у фінальних комбінованих моделях, що мають містити спектр економічних, психологічних та ситуативних факторів разом.

Нижче автор пропонує розглянути значущі результати на основі однієї з багатьох попередніх регресій, котрі дозволити на першому етапі спростувати певні гіпотези:

Таблиця 2. Моделі впливу психологічних та ситуативних факторів на намір повернення

	2 Модель	3 Модель	4 Модель	5 Модель
Партнер за кордоном	-1.631** (0.543)	-1.618** (0.522)	-1.586** (0.532)	-1.206* (0.527)
Задоволення рівнем життя у КП	-1.898* (0.751)	-1.807* (0.720)	-1.933** (0.718)	-1.749* (0.766)
Індекс культ. залученості	-0.326 (0.372)	-0.176 (0.364)	-0.250 (0.369)	-0.248 (0.361)
Рівень патріотизму	0.926*** (0.221)	0.895*** (0.223)	0.804*** (0.223)	0.743*** (0.228)
Частота зв'язку з друзями в UA	0.919* (0.415)	0.815* (0.394)	0.955* (0.411)	1.249** (0.412)
Рівень гордості за UA	-0.091 (0.792)	-0.070 (0.757)	-0.075 (0.747)	-0.233 (0.775)
Досвід дискримінації в КП	1.181 (1.240)	1.158 (1.155)	1.269 (1.143)	0.637 (1.168)
Складність адаптації в КП	-1.150 (0.798)	-1.176 (0.778)	-1.199 (0.793)	
Володіння мовою КП (Q)	-2.209* (0.843)	-2.075** (0.784)	-2.044* (0.811)	-1.450+ (0.803)
Проблемний досвід меншини (L)				-0.341 (1.807)
Проблемний досвід меншини (Q)				-0.251 (1.497)
Num.Obs.	112	112	112	112

+ $p < 0.1$, * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$; КП – країна перебування; UA – Україна, українська.

~ Тут: тільки значущі та необхідні для перевірки гіпотез результати. Повна таблиця – Додаток 6.

~ Повні результати інших попередніх регресій розміщені в Додатках.

Таким чином, за допомогою проведених попередніх регресій:

- Гіпотеза **H2d** не була підтверджена: підтримування української ідентичності шляхом інформаційної залученості та виконання культурних практик (*culture_connection_index*) не показала стабільного та статистично значущого позитивного впливу на наміри повернення серед протестованих моделей.
- Аналогічно, гіпотеза **H2f** також не була підтверджена: вищий рівень гордості за Україну (*pride_scale_rank_number*) не показав стабільного та статистично значущого впливу серед перевірених моделей.
- Гіпотеза **H3a** про те, що частіший досвід дискримінації (*discrimination*) матиме позитивний вплив на формування наміру повернутися була частково спростована: хоча частіший досвід дискримінації дійсно асоціюється з вищим рівнем наміру повернення, цей зв'язок не був статистично значущим; аналогічна перевірка проблемності у зв'язку з перебуванням меншиною за кордоном (*minority*) не була стабільною чи значущою серед перевірених моделей.
- Гіпотеза **H3f** щодо складності адаптації (*adaptation*) та її позитивного впливу на намір повернення не підтвердилася: хоча напрям зв'язку дійсно виявився позитивним, відповідно до гіпотетичних уявлень, проте він був нестабільним серед всіх моделей та незначущим статистично.

За допомогою проведення попередніх регресій також було отримано додатковий висновок: респонденти, що спілкуються переважно російською у побутовому житті (*language_russian*), асоціюються з нижчим наміром до повернення, на статистично значущому рівні, порівнюючи з іншими респондентами, котрі спілкуються українською або іноземною мовою у повсякденному житті (результати моделі – Додаток 3)

Після проведення всіх попередніх регресій були відібрані змінні, що найкраще операціоналізують та відображають необхідні для перевірки гіпотез явища, а також діють стабільно та статистично значуще серед моделей. Беручи до уваги всі три блоки факторів та соціально-демографічні характеристики, були побудовані чотири фінальних комбінованих моделі порядкової логістичної регресії (Таблиця 3).

За результатами чотирьох комбінованих моделей, можемо зробити наступні висновки:

Економічні фактори.

Спектр економічних факторів дійсно має помітний вплив на наміри повернення молоді до України навіть під час продовження війни. За результатами чотирьох проведених комбінованих моделей, гіпотеза **H1a** не підтвердилася, проте був підтверджений зворотний вплив: покращення фінансового становища, порівняно з

періодом до повномасштабної війни, позитивно впливає на підвищення наміру повернення молоді до України під час війни (показник *finance_change_4cat*). Таким чином, на статистично значущому рівні серед більшості моделей ($p < 0.01-0.05$), коефіцієнт змінної становив 1.56-2.81, що вказує на позитивний вплив на залежну змінну.

Гіпотеза **H1b** про те, що наявність працевлаштування за кордоном негативно впливає на намір повернення молоді до країни походження лише частково підтвердилася: дійсно, наявність працевлаштування (показник *employment*) або статус зайнятості, що респондент тільки працює (не навчається) (показник *status_only_work*), мають негативний коефіцієнт. Проте, значущість цієї змінної підтвердилася лише серед певних попередніх моделей, у той час як серед чотирьох комбінованих моделей показник лише наближався до рівня значущості, і коливався від -1.18 до -0.57.

Гіпотеза **H1c** щодо позитивного впливу складності реалізації власних знань, навичок та вмінь за кордоном на намір повернення підтвердилася: про це свідчить негативний коефіцієнт (показник *realise_skills*), що коливається від -1.87 до -1.44 на статистично значущому рівні серед моделей ($p < 0.05$).

Гіпотеза **H1d** про те, що сприйняття більшої доступності якості освіти в країні походження позитивно впливає на намір молоді повернутися, підтвердилася: позитивний коефіцієнт (показник *find_education_ua*) варіюється від 2.36 до 2.53 на статистично значущому рівні (показник при лінійному компоненті поліному – $p < 0.01$). Цей ефект означає, що чим легше респондент оцінює доступність отримання якісної освіти для себе в Україні, тим більш ймовірно він планує повернення.

З іншого боку, аналогічна гіпотеза **H1e** про те, що сприйняття більшої доступності якісних медичних послуг в Україні позитивно впливатиме на намір повернення не справдилася повноцінно: коефіцієнт змінної (показник *find_healthcare_ua_3cat*) не був стабільним серед фінальних комбінованих моделей та не мав статистичної значущості, хоча й проявив значущий позитивний вплив на окремих першочергових моделях.

Відповідно до гіпотези **H1f**, суб'єктивна оцінка респондента про досягнення «кращого рівня життя» за кордоном мала би негативно впливати на намір його повернення додому – ця гіпотеза підтвердилася: за результатами моделей присутні негативні коефіцієнти (показник *standard_of_living*), що набувають статистично важливого значення -2.25 у Моделі 2 (показник *standard_of_living4cat*, $p < 0.01$).

Таблиця 3. Комбіновані моделі впливу економічних, психологічних, ситуаційних та демографічних факторів на намір повернення в Україну

	1 Модель	2 Модель	3 Модель	4 Модель
Покращення фін. стану (L)	1.567*	2.818**	1.743*	1.617+
	(0.628)	(0.824)	(0.844)	(0.835)
Покращення фін. стану (Q)	0.153	0.167	0.333	0.229
	(0.492)	(0.538)	(0.589)	(0.588)
Покращення фін. стану (C)	0.736	0.503	0.093	0.052
	(0.487)	(0.487)	(0.488)	(0.496)
Статус: виключно працює	-0.574	-0.572	-1.184+	
	(0.546)	(0.560)	(0.597)	
Простота реалізації навичок у КП (L)	-1.581*	-1.443*	-1.876*	-1.795*
	(0.707)	(0.708)	(0.822)	(0.819)
Простота реалізації навичок у КП (Q)	0.031	0.204	-0.496	-0.229
	(0.607)	(0.616)	(0.656)	(0.693)
Простота реалізації навичок у КП (C)	0.501	0.300	0.693	0.576
	(0.538)	(0.583)	(0.654)	(0.654)
Простота реалізації навичок у КП (^4)	-0.986+	-0.461	-1.148+	-1.186+
	(0.527)	(0.574)	(0.622)	(0.618)
Доступність освіти: UA (L)	2.361**	2.341**	2.536**	2.492**
	(0.777)	(0.786)	(0.905)	(0.900)
Доступність освіти: UA (Q)	-0.493	-0.281	-0.773	-0.758
	(0.660)	(0.664)	(0.746)	(0.747)
Доступність освіти: UA (C)	1.652**	1.254*	1.144+	1.211+
	(0.624)	(0.608)	(0.679)	(0.678)
Доступність освіти: UA (^4)	0.565	0.680	0.486	0.379
	(0.532)	(0.545)	(0.640)	(0.636)
Партнер за кордоном	-1.618**	-1.659**	-1.690**	-1.787**
	(0.561)	(0.556)	(0.582)	(0.594)
Близький родич в Україні	0.977+	1.157*		
	(0.510)	(0.509)		
Задоволення рівнем життя у КП (L)	-0.858			
	(0.681)			
Задоволення рівнем життя у КП (Q)	0.027			
	(0.576)			
Рівень патріотизму	1.126***	1.023***	1.074***	1.073***
	(0.229)	(0.212)	(0.221)	(0.220)
Частота зв'язку з друзями в UA (L)	0.810+	0.561	1.044+	1.126*
	(0.412)	(0.415)	(0.526)	(0.532)
Частота зв'язку з друзями в UA (Q)	-0.254	-0.097	-0.384	-0.365
	(0.421)	(0.446)	(0.492)	(0.486)
Тривалість візитів до UA (L)	-0.168	-0.125		
	(0.559)	(0.536)		
Тривалість візитів до UA (Q)	1.196**	1.683***		
	(0.439)	(0.462)		
Володіння мовою КП (L)	0.676	1.343	0.583	0.831
	(0.836)	(0.874)	(0.950)	(0.972)
Володіння мовою КП (Q)	-1.497+	-2.228*	-1.993*	-1.824+
	(0.794)	(0.877)	(0.950)	(0.948)
Володіння мовою КП (C)	0.559	0.828	0.277	0.359
	(0.588)	(0.575)	(0.663)	(0.678)

	1 Модель	2 Модель	3 Модель	4 Модель
Володіння мовою КП (^4)	-1.072*	-1.132*	-1.182*	-1.102+
	(0.509)	(0.512)	(0.560)	(0.558)
Стать: жінка	2.433**	2.643**	2.100*	2.457**
	(0.846)	(0.853)	(0.873)	(0.908)
Вік	-0.046	-0.104	0.019	-0.004
	(0.084)	(0.089)	(0.099)	(0.105)
Вища освіта	-1.768*	-1.681*	-1.411*	-1.469*
	(0.709)	(0.701)	(0.683)	(0.683)
Мова побутового спілкування: UA	0.671	0.342	0.581	0.625
	(0.514)	(0.510)	(0.554)	(0.554)
Причина переїзду: досвід війни	-1.866***	-1.972***	-2.073***	-2.196***
	(0.510)	(0.522)	(0.575)	(0.595)
Кращість життя за кордоном (L)		-2.252**		
		(0.782)		
Кращість життя за кордоном (Q)		-0.558		
		(0.494)		
Кращість життя за кордоном (C)		-0.204		
		(0.433)		
Фінансовий стан до виїзду (L)			-0.491	-0.886
			(1.230)	(1.211)
Фінансовий стан до виїзду (Q)			-1.357	-1.085
			(1.033)	(1.032)
Фінансовий стан до виїзду (C)			-1.235	-1.341
			(0.819)	(0.808)
Фінансовий стан до виїзду (^4)			-0.196	-0.147
			(0.533)	(0.535)
Доступність мед. послуг: UA (L)			-0.014	0.021
			(0.519)	(0.522)
Доступність мед. послуг: UA (Q)			-0.260	-0.350
			(0.437)	(0.438)
Родич в Україні			1.751	1.482
			(1.199)	(1.186)
Кращість життя за кордоном 2 (L)			-1.120	-1.158
			(1.482)	(1.487)
Кращість життя за кордоном 2 (Q)			-0.237	-0.287
			(1.057)	(1.056)
Кращість життя за кордоном 2 (C)			-0.574	-0.484
			(0.747)	(0.742)
Кращість життя за кордоном 2 (^4)			0.061	-0.025
			(0.539)	(0.538)
Частота візитів до України (L)			-0.410	-0.538
			(0.557)	(0.563)
Частота візитів до України (Q)			0.214	0.241
			(0.520)	(0.518)
Статус: навчається за кордоном				0.285
				(0.664)
Статус: працевлаштований				-0.796
				(0.601)
Num.Obs.	112	112	112	112

+ p < 0.1, * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001; КП – країна перебування; UA – Україна, українська.

Психологічні фактори.

Гіпотеза **H2a** про те, що проживання романтичного партнера за кордоном негативно впливає на намір повернення молоді до України під час збройного конфлікту, підтвердилася: негативний коефіцієнт тримається серед моделей на статистично значущому рівні (показник *partner_abroad*, $p < 0.01$).

Попередня гіпотеза контрастує з припущенням **H2b** щодо того, що проживання у країні походження родини (батьків, дітей або романтичного партнера) позитивно асоціюється з наміром повернення молоді. За результатами аналізу ця гіпотеза справдилася: хоча коефіцієнт мав позитивне значення серед усіх моделей (*relative_home_upscale* та *relative_home*), статистичної значущості він набув лише в Моделі 2 ($p < 0.05$).

Гіпотеза **H2c** про те, що підтримування активного зв'язку з друзями в країні походження сприятиме вищому наміру до повернення більшою мірою підтвердилася: це було визначено за результатами перевірених моделей на першому етапі, а також серед фінальних комбінованих моделей. Серед останніх змінна мала позитивний коефіцієнт та набула статистично значущого рівня в Моделі 4 (показник *ua_friends_connect*, $p < 0.05$).

Найбільш суттєво підтвердилася гіпотеза **H2e**: вищий рівень патріотизму дійсно позитивно впливає на намір повернення молоді в Україну під час війни. Серед всіх чотирьох моделей патріотизм набував позитивного коефіцієнту 1-1.1 на статистично значущому рівні (показник *patriotism_scale*, $p < 0.001$).

Ситуаційні фактори.

Гіпотеза **H3b** про негативний вплив вищого рівня задоволення життям у країні перебування на намір повернення молоді з-за кордону під час війни не справдилася повноцінно: хоча серед першочергових моделей змінна дійсно має від'ємний коефіцієнт на статистично значущому рівні, серед фінальних моделей її статистична значущість не підтвердилася (показник *life_satisfaction_host_cat*).

Гіпотеза **H3c** щодо позитивного впливу більшої частоти поїздок до України на намір молоді до повернення зовсім не справдилася: серед фінальних моделей коефіцієнт мав негативний знак без статистично значущого рівня, а під час перевірки ефекту на моделях першого етапу вплив був нестабільним (показник *visit_rank*).

З іншого боку, гіпотеза **H3d** частково підтвердилася: більша тривалість візитів в Україну позитивно впливає на намір молоді повернутися. Хоча лінійний ефект змінної не був статистично значущим (показник *visit_time_rank*), нелінійна компонента

продемонструвала цікавий тренд – квадратичний ефект був позитивним і значущим в окремих моделях ($p < 0.001-0.01$).

Аналогічно до попереднього випадку, гіпотеза **H3e** про те, що краще знання мови країни перебування негативно впливає на намір молоді до повернення, справдилася частково: хоча лінійний поліном має позитивний статистично незначущий коефіцієнт, нелінійний вплив можна помітити на статистично значущому рівні ($p < 0.05$) серед фінальних моделей (показник *host_language*).

Соціально-демографічні характеристики.

Після врахування всіх вищезгаданих факторів, модель також виявила деякі важливі демографічні відмінності. Стать респондента суттєво впливає на намір повернення: як і очікувалося, жінки мають більшу схильність до вищого наміру повернення, ніж чоловіки, на статистично значущому рівні (показник *sex*, $p < 0.01$). Рівень освіти теж має статистично важливе значення: респонденти з вищою освітою (показник *high_education*) демонструють значно нижчий намір повернення (коефіцієнт приблизно -1.5 ; $p < 0.05$). Фактор пережитої небезпеки (показник *reason_war_experience*, який фіксує, чи вказала людина небезпеку через війну як причину виїзду) також діє у протилежний бік. Його вплив негативний та статистично значущий – такі респонденти значно рідше планують повернення (коефіцієнт приблизно -2.0 ; $p < 0.001$).

Вік у межах досліджуваної вибірки не показав статистично значущого ефекту на намір повернутися. Факт працевлаштування чи навчання за кордоном не мали значущого ефекту при контролі інших факторів, проте респонденти-студенти мають більшу схильність до вищого наміру повернення (позитивний коефіцієнт), ніж працевлаштовані люди (негативний коефіцієнт). Спілкування українською у повсякденному житті найчастіше має позитивний взаємозв'язок з наміром повернення, проте цей ефект не є статистично значущим (спілкування російською має статистично значущий негативний ефект, що було перевірено в першочергових моделях). Проживання у певній країні перебування не має значущого ефекту на намір повернення молоді, що також було перевірено в регресійних моделях на першому етапі аналізу.

Отже, під час аналізу даних, за допомогою побудови моделей порядкової логістичної регресії, були перевірені основні гіпотези дослідження. Частина з них була перевірена на першому етапі аналізу – побудові окремих моделей по блокам факторів – інша частина була перевірена під час побудови фінальних комбінованих моделей. Результати регресій першого етапу можна знайти у додатках до дослідження.

ВИСНОВКИ

Тема повернення української молоді з-за кордону під час продовження російсько-української війни залишається актуальною як з практичної точки зору, так й академічної. Комплексна природа спектру економічних, психологічних та ситуаційних факторів викликає складність визначення їх впливу на наміри міжнародної зворотної міграції в умовах продовження збройного конфлікту в країні походження, де фактор небезпеки грає роль стримування та виштовхування.

Дане дослідження з підтверджувальним дизайном було покликане доповнити науковий доробок зі згаданої теми. Автор ставив за мету визначити наявність та характер впливу основних економічних, психологічних та ситуаційних факторів на наміри повернення молоді з-за кордону в українському контексті. На основі проведеного огляду літератури були визначені гіпотези, котрі були перевірені у рамках даної роботи. Аналітична рамка дослідження будувалася на моделях чистої вигоди та «притягання-виштовхування»: певний спектр факторів притягують назад до країни походження, одночасно з тим інші фактори виштовхують з країни перебування; громадяни приймають рішення про (ре)міграцію лише тоді, коли очікувані вигоди від неї перевищують очікувані втрати.

Задля проведення дослідження було проведено опитування серед молоді за кордоном віком 18-34 років, що покинули Україну внаслідок повномасштабного вторгнення 24 лютого 2024 року. На основі сформованої вибірки ($N=112$) проведено аналіз даних, застосовуючи моделі порядкової логістичної регресії.

Результати дослідження підтверджують більшість теоретичних ефектів економічних, психологічних та ситуаційних факторів на намір до повернення, котрі визначає академічна література (Mohamed & Abdul-Talib, 2020). Вступаючи в дискусію з працями, що розглядають безпеку як основоположний та стримуючий фактор до повернення біженців додому (Dadush, 2018), автор робить наступні висновки: хоча намір повернення мігрантів до країни походження, у якій продовжується збройний конфлікт, відчутно нижчий за потенційний намір повернення до країн походження без фактору війни, громадяни все ж здатні формувати намір до свого повернення. Навіть попри небезпеку, що слугує фактором виштовхування та стримування, певні економічні, психологічні та ситуаційні фактори дійсно впливають на намір молоді до повернення на статистично значущому рівні.

Таким чином, за результатами даного дослідження, основні теоретичні ефекти, визначені академічною літературою з міжнародної зворотної міграції, були підтверджені:

- Респонденти, яким **легко реалізовувати свої професійні навички за кордоном**, мають у 4.76 разів нижчі шанси опинитися у вищій категорії наміру повернення до України, порівняно з тими, кому це складніше, за інших рівних умов.
- Респонденти, які **сприймають якісну освіту в Україні більш доступною**, мають у 10.6 разів вищі шанси бути більш схильними до вищого наміру повернення в Україну.
- Респонденти, які повідомляють про **покращення рівня життя за кордоном**, мають у 9.5 разів вищі шанси бути менш схильними до повернення в Україну.
- Респонденти, які **мають партнера або партнерку за кордоном**, мають у 5.05 разів вищі шанси бути менш схильними до повернення в Україну.
- Респонденти, у яких **є близькі родичі в Україні**, мають у 3.18 разів вищі шанси бути більш схильними до повернення в Україну.
- Респонденти, які повідомляють про **частіший зв'язок з українськими друзями**, що залишилися в Україні, мають у 3.08 разів вищі шанси бути більш схильними до повернення у Україну.
- **Почуття патріотизму** грає важливу роль: з кожним додатковим балом на шкалі, шанси респондента опинитися у вищій категорії наміру повернення зростають у 3.08 разів.
- Хоча **рівень задоволення життям у країні перебування** не мав статистично значущого ефекту, його вплив є негативним на намір повернення молоді з-за кордону.
- Респонденти, які **менше або довше відвідували Україну** під час перебування за кордоном (відповідно до другого поліноміального контрасту), мають у 3.31 разів вищі шанси бути більш схильними до повернення до України.
- Респонденти з **вищим рівнем володіння мовою приймаючої країни** мають у 2.94 рази вищі шанси бути менш схильними до повернення, ніж ті, хто володіє мовою гірше, за інших рівних умов.

Задля представлення даних висновків, результати порядкових регресій у форматі *log-odds* були трансформовані в *odds*, з відповідним застосуванням експоненти.

Аналізуючи отримані результати, варто відмітити наступне: нелінійний позитивний зв'язок має тривалість візитів до країни походження, де відповідно до другого поліноміального контрасту, вищий намір повернення мають респонденти, котрі або провели менше часу в Україні, або навпаки більше. Автор припускає, що це пов'язано з тим, що молодь, котра менше часу провела в Україні під час своїх візитів, більшою мірою відчуває емоційну прив'язаність та бажання повернутися, задля відновлення почуття ідентичності та єдності. З іншого боку, респонденти, що більше часу провели в Україні, більшою мірою пристосувалися до реалій життя під час збройного конфлікту; також можливо, що вони володіють більшими можливостями до повернення й вже мали відповідні плани.

Разом з вищезазначеним, нелінійний негативний вплив має рівень знання мови країни перебування. Відповідно до другого поліноміального контрасту, респонденти, що знають іноземну мову на середньому рівні, мають вищі шанси до вищого наміру повернення, ніж інші. Хоча можливість інтерпретації обмежена, автор припускає, що даний ефект зумовлений тим, що молодь, котра володіє іноземною мовою на низькому рівні, більше залежить від підтримки країн перебування, а також прагне реалізувати себе за кордоном – можливо, не маючи відповідних можливостей повернутися внаслідок соціально-економічного статусу. З іншого боку, молоді, котра вільно володіє іноземною мовою простіше реалізувати себе за кордоном та інтегруватися в суспільство – це негативно впливає на намір повернення додому.

Хоча певна кількість теоретичних ефектів підтвердилася, за результатами даного дослідження інші гіпотетичні фактори не відіграли або стабільну, або значущу, або попередньо очікувану роль:

- Респонденти, які повідомили про **покращення свого фінансового стану за кордоном**, мають у 4.79 разів вищі шанси опинитися у вищій категорії наміру повернення до України, порівняно з тими, чий фінансовий стан не покращився, за інших рівних умов.
- Такі фактори, як сприйняття більшої доступності якісних медичних послуг в Україні, наявність працевлаштування за кордоном, частіший досвід дискримінації та складність адаптації, хоча й мали відповідний очікуваний ефект на намір повернення, не довели свою статистичну значущість серед перевірених моделей.
- З іншого боку, рівень підтримування української ідентичності шляхом інформаційної залученості та виконання культурних практик, вищий рівень гордості за Україну, частота візитів додому, а також проблемність у зв'язку з перебуванням меншиною за кордоном або не мали стабільного ефекту як фактори, або їх очікуваний вплив зовсім не підтвердився.

Під час аналізу отриманих результатів, варто звернути увагу на протилежний та статистично значущий ефект сприйняття покращення фінансового становища за кордоном, порівнюючи з перебуванням в Україні. На основі академічної літератури очікувалося, що покращення фінансового стану означає отримання більшої вигоди від продовження перебування за кордоном, що безумовно негативно впливає на намір повернення молоді до країни походження. Проте, результати порядкових регресій даного дослідження вказують на те, що покращення фінансового стану діє навпаки – люди з більшим шансом матимуть вищий намір до повернення. Автор припускає, що пояснення даного ефекту може базуватися на двох принципах: по-перше, з огляду на ситуацію в країні походження, особливо під час збройного конфлікту, покращення фінансового становища за кордоном є доволі очікуваним, і це впливає на якість даних; по-друге,

позитивний вплив на намір повернення молоді може пояснюватися тим, що покращене фінансове становище та отримані вигоди респонденти планують інвестувати в Україні після свого повернення: чи то в соціально-політичній площині, чи внаслідок прямих інвестицій в бізнес та економіку держави. Посилюючись високою значущістю патріотизму молоді, даний ефект може підпадати під категорію «*return of innovation*», де молодь бажає використати отримані під час перебування за кордоном навички чи ресурси, щоб принести позитивний вплив та зміни до своєї країни походження (Cerase, 1974).

Незначущість факторів дискримінації, адаптації та проблемності внаслідок перебування меншиною за кордоном може пояснюватися характером вибірки – ці фактори не настільки впливають на українську молодь за кордоном, котра не відчуває проблем з інтеграцією та адаптацією внаслідок своїх розвинених соціальних та професійних навичок. Аналогічним чином, внаслідок характеру та обмежень вибірки, може пояснюватися відсутність підтвердження інших теоретичних ефектів під час аналізу.

Продовжуючи дискусію щодо отриманих результатів, важливо звернути увагу на високу значущість економічних та психологічних факторів на намір повернення молоді з-за кордону під час збройного конфлікту. Зважаючи на результати комбінованих моделей, самі ці категорії факторів мають найбільший вплив, що неодмінно підтверджує академічну думку про важливість економічних факторів у рамках міграції (Simpson, 2022). Дане спостереження також підтримує дію запропонованих автором механізмів: психологічні фактори є впливовими, але й також підсилюють дію інших факторів.

З огляду на результати дослідження, підтвердився також очікуваний вплив основних соціально-демографічних характеристик на наміри повернення, а саме це стосується статі та рівня освіти респондентів. Важливість статі в українському контексті пояснюється обмеженнями щодо міграції, з якими зустрічаються чоловіки внаслідок впровадженого воєнного стану, разом з фактом проведення мобілізації; одночасно з цим, негативний вплив вищої освіти на намір повернення ймовірно пояснюється або характером вибірки та даних, або тим припущенням, що молоді з вищою освітою простіше інтегруватися в суспільство за кордоном та реалізувати власні знання та навички, тому отримування вигоди пов'язане з майбутнім продовженням перебування за кордоном.

Додатковим результатом дослідження є те, що молодь, котра у повсякденному житті схильна більше спілкуватися російською мовою, має менший намір до повернення. Хоча даний результат не був явним серед всіх проаналізованих моделей, цей ефект може пояснюватися потенційними специфічними уявленнями російськомовного респондента про згадані в дослідженні фактори повернення. Даний результат потребує подальшого дослідження, аналізу та глибшої інтерпретації.

Таким чином, більший намір повернення молоді до своєї країни під час збройного конфлікту, де небезпека уособлює фактор стримування, на статистично значущому рівні асоціюються з покращенням економічного становища молоді порівняно з періодом до еміграції, складністю реалізувати власні знання та навички за кордоном, вірою у доступність якісної освіти в країні походження, проживанням близьких родичів, частішим підтриманням зв'язку з друзями в країні походження та вищим рівнем патріотизму; нелінійний позитивний зв'язок має тривалість візитів до країни походження, а нелінійний негативний – рівень знання мови країни перебування. Менший намір до повернення асоціюється з проживанням романтичного партнера за кордоном, спілкуванням російською мовою у повсякденному житті, наявністю вищої освіти та попереднім досвідом небезпеки, пов'язаним з бойовими діями в країні походження.

Незважаючи на успішну перевірку гіпотез, дане дослідження має низку обмежень, серед яких: невеликий об'єм та неповна репрезентативність вибірки; перехід від наміру до реальної поведінки повернення не досліджується, що залишає місце для гіпотетичності висновків; суб'єктивність у трактуванні та операціоналізації окремих змінних може впливати на інтерпретацію результатів; очищення даних та метод аналізу може бути покращені задля досягнення більшої надійності методології.

Попри ці обмеження, дослідження робить цінний внесок у розуміння міжнародної зворотної міграції в умовах війни, зокрема в українському контексті. Воно розширює фокус літератури, акцентуючи увагу не лише на факторах виштовхування, але й на факторах притягання, які держава може посилювати навіть під час конфлікту.

Подальшу академічну роботу варто зосередити на дослідженні, у комбінації з намірами повернення, часового горизонту такого повернення; на аналізі потенційних стимулів та оцінці основних бар'єрів до повернення молоді. Комплексний підхід до дослідження міграційної поведінки молоді забезпечить цінні висновки, котрі країни походження зможуть застосувати для розробки національних стратегій повернення молоді додому, навіть в умовах триваючого збройного конфлікту.

ПРОПОНОВАНІ ЗМІНИ ДО ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Дослідження теми міжнародної зворотної міграції актуальне не тільки з точки зору академічних цілей, але й практичних наслідків та рекомендацій для політики держав. Результати та висновки даної дослідницької роботи дозволяють запропонувати практичні зміни та настанови до публічної політики країн, що перебувають у стані збройного конфлікту, та ставлять за мету повернення своїх громадян з-за кордону. Додатково важливо зазначити, що стан міжнародного збройного конфлікту не є визначальним: фактор небезпеки, що слугує чинником стримування до повернення, потенційно може проявлятися у формах внутрішнього збройного конфлікту, громадянської війни чи будь-яких схожих. Хоча конкретний національний контекст та стан справ у країні походження, безумовно, впливатиме на характер результатів, а конкретні міграційні потоки варто розглядати індивідуально, все ж запропоновані зміни до публічної політики можуть бути актуальними та корисними для країн, де фактор небезпеки уособлений іншими, відмінними від міжнародного збройного конфлікту (війни) формами.

З огляду на високу актуальність питання повернення українських біженців з-за кордону на фоні продовження повномасштабної війни, автор далі пропонує розглянути наступні акценти та зміни до публічної політики України, що засновані на конкретних отриманих результатах даного дослідження.

Оскільки вище сприйняття доступності якісної освіти в Україні позитивно асоціюється з вищим наміром до повернення, державі необхідно сфокусувати свої зусилля на розвитку освітньої системи. Даний розвиток повинен мати комплексний підхід, де одночасно береться до уваги якість та рівень освіти, котрі забезпечують освітні установи в Україні, а також підвищується сама доступність освітніх послуг для громадян.

Розвиток якісної освіти в Україні має бути націлений на розбудову сталої конкурентоспроможності українських навчальних закладів, на рівні з відповідними навчальними закладами за кордоном. Доступна пропозиція якісної освіти, що не гірша, а навіть краща за аналогічні освітні послуги за кордоном, буде стимулювати молодь та інших громадян з вищою ймовірністю прагнути повернення додому, навіть під час триваючого збройного конфлікту.

Конкретні заходи можуть бути спрямовані на реорганізацію освітньої системи України, впровадження найкращих світових практик, розвиток приватних університетів, зміну академічної культури та культури доброчесності, запрошення професійних практиків та найкращих спеціалістів для викладання в українських університетах – список таких заходів можна розвивати далі. З іншого боку, доступність цієї якісної освіти також

буде важливим фактором для громадян. З огляду на мету повернення української молоді з-за кордону, потенційною рекомендацією може бути запровадження програм пільгового навчання для тих, хто повертається; доступність якісних освітніх послуг може бути розвинена іншими формами, навіть виходячи за рамки класичної освіти. Безумовно, для успішної імплементації даних рекомендацій політична система має мати політичну волю та тих спеціалістів, що будуть розвивати відповідну структуру та процес. Хоча вплив доступності якісної освіти може пояснюватися пов'язаністю з загальним станом соціально-економічного розвитку держави, фокус на освітніх послугах може бути правильним початковим маркером для змін публічної політики.

Хоча фактор працевлаштування не підтвердив свій ефект на значущому рівні в рамках даного дослідження, наявність роботи залишається важливим економічним чинником для громадян. З огляду на це, державі пропонується передбачати потенційні складнощі у пошуках роботи, з якими зустрічаються українські біженці за кордоном, та намагатися розбудовувати широкий та привабливий ринок праці в Україні. Потенційними заходами для повернення українців з-за кордону в цьому контексті може бути розвиток та підтримка програм швидкої перекваліфікації та адаптації мігрантів до українського ринку праці. Іншим потенційним заходом для підвищення доступності працевлаштування молоді є запровадження державних чи муніципальних програм стажування та першого робочого місця. Актуальним може бути залучення молоді до сфер економіки, котрі стрімко розвиваються та є критичними в умовах збройного конфлікту.

З огляду на визначний вплив патріотизму молоді на намір повернення в Україну, автор наголошує на важливості розвитку та підтримки громадських і волонтерських програм залучення молоді з-за кордону до українського громадського життя. Це може стосуватися як волонтерської тематики, так і питань відбудови, історичної пам'яті, культурного та патріотичного розвитку. Оскільки як тривалість візитів до України, так і частота підтримування контакту молоді зі своїми друзями позитивно впливають на намір повернення, виникає необхідність подальшої розбудови та посилення комунікаційної стратегії та взаємодії з молодими людьми за кордоном. Відповідні заходи мають бути дійсно дієвими, відповідно до потреб та актуальності, та націленими на посилення патріотизму молоді, її інформаційної, емоційної та культурної залученості до українського контексту. Можливою опцією є перегляд законодавства та впровадження програм, що на певних умовах переглядають правила перетину кордону та дозволяють українській молоді мігрувати задля виконання важливої для держави функції – наприклад, це може стосуватися молодих чоловіків, що бажають долучитися до процесу відновлення України, проте не схильні до повернення внаслідок неможливості подальшого виїзду.

Безумовно, вище зазначені лише деякі приклади потенційних заходів, котрі можливо реалізувати в рамках визначених рекомендацій до публічної політики України – список таких заходів можна і варто розвивати.

З огляду на специфіку розглянутих у даному дослідженні факторів притягання та виштовхування, автор називає відповідні рекомендації до публічної політики у тих межах, що «підконтрольні» уряду України та можуть бути здійсненими. Проте, фактори виштовхування, а саме політика країн перебування, також відіграють визначну роль. Саме тому, у рамках вироблення стратегії повернення української молоді з-за кордону під час триваючої війни, державі необхідно враховувати та розбудовувати відповідну взаємодію з країнами перебування українських біженців, з метою врахування політики інших держав та розробки спільного бачення до повернення українців додому.

Зазначені вище рекомендації та запропоновані зміни стосуються українського контексту, проте автор заохочує дослідників та політиків інших країн проаналізувати та оцінити потенційну дію згаданих рекомендацій та заходів відповідно до ширшого контексту – результати та висновки даного дослідження можуть бути також актуальними для інших держав, що перебувають у стані збройного конфлікту, та незважаючи на виклики, ставлять собі за мету розробку дієвої політики повернення молоді з-за кордону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Bastia, T. (2011). Should I stay or should I go? Return migration in times of crises. *Journal of international development*, 23(4), 583-595.
- Black, R., Koser, K., Munk, K., Atfield, G., D'Onofrio, L., & Tiemoko, R. (2004). Understanding voluntary return. *Home Office Online Report*, 50(04).
- Bolognani, M. (2007). The myth of return: dismissal, survival or revival? A Bradford example of transnationalism as a political instrument. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(1), 59-76.
- Cerase, F. P. (1974). Expectations and reality: a case study of return migration from the United States to Southern Italy. *International migration review*, 8(2), 245-262.
- Dadush, U. (2018). The economic effects of refugee return and policy implications. World Bank Policy Research Working Paper, (8497).
- Farah, N., Zafar, M. I., & Nawaz, N. (2012). Socio-economic and cultural factors affecting migration behavior in district Faisalabad, Pakistan. *Pakistan Journal of Life & Social Sciences*, 10(1), 28-32.
- Jain, S. (2013). For love and money: second-generation Indian-Americans 'return' to India. *Ethnic and Racial Studies*, 36(5), 896-914.
- Koopmans, R. (2016). Does assimilation work? Sociocultural determinants of labor market participation of European Muslims. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(2), 197-216.
- Kupets, O. (2011). Brain gain or brain waste? The performance of return labor migrants in the Ukrainian labor market. *SSRN Electronic Journal*.
- Lam, K. C. (2002). Interaction between economic and political factors in the migration decision. *Journal of Comparative Economics*, 30(3), 488-504.
- Latapí, A. E., Martin, P., Castro, G. L., & Donato, K. (1998). Factors that influence migration. *Migration between Mexico and the United States: Binational Study*, 1, 163-250.
- Lee, J. Y., Friesen, W., & Kearns, R. A. (2015). Return migration of 1.5 generation Korean New Zealanders: Short-term and long-term motives. *New Zealand Geographer*, 71(1), 34-44.
- Liu, Y. V., Ivković, S. K., & Vinogradac, V. P. (2024). Push and pull factors in return migration intentions among first-generation Croatian migrants in Germany and Ireland. *International Migration*, 00, 1-17.

Mohamed, M. A., & Abdul-Talib, A. N. (2020). Push–pull factors influencing international return migration intentions: a systematic literature review. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 14(2), 231-246.

Niedomysl, T., & Amcoff, J. (2011). Why return migrants return: Survey evidence on motives for internal return migration in Sweden. *Population, Space and Place*, 17(5), 656-673.

Pekkala, S. (2003). Migration flows in Finland: Regional differences in migration determinants and migrant types. *International Regional Science Review*, 26(4), 466–482.

Simpson, N. B. (2022). Demographic and economic determinants of migration. *IZA World of Labor*.

Skrobanek, J. (2009). Perceived discrimination, ethnic identity and the (re-) ethnicisation of youth with a Turkish ethnic background in Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(4), 535-554.

Urbański, M. (2022). Comparing push and pull factors affecting migration. *Economies*, 10(1), 21.

Заїка, Н. (2024). *Шлях додому: хто з українських мігрантів і біженців планує повернутися. (Аналітичний звіт)*. Американ Юніверситі Київ. <https://er.auk.edu.ua/handle/234907866/94>

Мельник, А. (2019). *Добре там, де нас нема? Фактори, які впливають на повернення громадян в Україну на прикладі Миколаєва та Запоріжжя* [MA thesis, Kyiv School of Economics]. https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/08/Melnik_Diplom.pdf

ДОДАТКИ

Додаток 1. Описова статистика змінних

Змінна	Тип	Розподіл за категоріями Статистика
Y1	Категоріальна	1: 29; 2: 38; 3: 25; 4: 11; 5: 9
finance_before	Категоріальна	1: 3; 2: 10; 3: 45; 4: 42; 5: 12
finance_change_4cat	Категоріальна	2: 14; 3: 32; 4: 32; 5: 34
status_only_work	Категоріальна	0: 71; 1: 41
realise_skills	Категоріальна	1: 6; 2: 13; 3: 32; 4: 33; 5: 28
find_education_ua	Категоріальна	1: 7; 2: 26; 3: 27; 4: 19; 5: 33
find_healthcare_ua_3cat	Категоріальна	1: 26; 2: 33; 3: 53
standard_of_living_4cat	Категоріальна	2: 23; 3: 25; 4: 38; 5: 26
standard_of_living	Категоріальна	1: 2; 2: 21; 3: 25; 4: 38; 5: 26
partner_abroad	Категоріальна	0: 77; 1: 35
relative_home	Категоріальна	0: 6; 1: 106
relative_home_upscale	Категоріальна	0: 30; 1: 82
ua_friends_connect	Категоріальна	1: 38; 2: 30; 3: 44
life_satisfaction_host_cat	Категоріальна	low: 8; medium: 27; high: 77
patriotism_scale	Числова	Min: 0, Median: 4, Mean: 3.71, Max: 5
pride_scale_rank_number	Категоріальна	1: 8; 2: 70; 3: 34
culture_connection_index	Числова	Min: 2, Median: 3.8, Mean: 3.81, Max: 5
visit_time_rank	Категоріальна	1: 40; 2: 56; 3: 16
visit_time	Категоріальна	1: 35; 2: 5; 3: 39; 4: 17; 5: 9; 6: 7
visit_rank	Категоріальна	1: 44; 2: 42; 3: 26
host_language	Категоріальна	1: 4; 2: 20; 3: 35; 4: 38; 5: 15
sex	Категоріальна	0: 23; 1: 89
age	Числова	Min: 18, Median: 23, Mean: 22.93, Max: 34
high_education	Категоріальна	0: 28; 1: 84
language_ukr	Категоріальна	0: 57; 1: 55

Змінна	Тип	Розподіл за категоріями Статистика
reason_war_experience	Категоріальна	0: 32; 1: 80
status_study	Категоріальна	0: 46; 1: 66
employment	Категоріальна	0: 40; 1: 72

Додаток 2. Моделі впливу економічних факторів на намір повернення

	1 Модель	2 Модель	3 Модель
finance_before.L	0.448 (1.049)	0.527 (1.077)	0.388 (1.065)
finance_before.Q	-1.080 (0.852)	-0.742 (0.855)	-0.873 (0.845)
finance_before.C	-0.019 (0.685)	-0.068 (0.693)	-0.078 (0.682)
finance_before^4	-0.020 (0.416)	0.111 (0.411)	0.090 (0.413)
finance_now_3cat.L	0.356 (0.572)	-0.141 (0.539)	0.139 (0.562)
finance_now_3cat.Q	0.315 (0.376)	0.324 (0.373)	0.312 (0.375)
finance_change_4cat.L	1.393+ (0.708)	1.420* (0.709)	1.436* (0.710)
finance_change_4cat.Q	0.193 (0.488)	0.087 (0.488)	0.010 (0.482)
finance_change_4cat.C	-0.242 (0.412)	-0.011 (0.398)	-0.143 (0.405)
status_only_work1	-1.443** (0.516)		
realise_skills.L	-0.225 (0.702)	-0.060 (0.700)	-0.047 (0.707)
realise_skills.Q	-0.378 (0.554)	-0.679 (0.564)	-0.274 (0.574)
realise_skills.C	-0.554 (0.596)	-0.277 (0.585)	-0.673 (0.613)
realise_skills^4	0.426 (0.434)	0.383 (0.433)	0.468 (0.437)
standard_of_living_4cat.L	-1.871** (0.648)	-1.918** (0.646)	-1.980** (0.646)
standard_of_living_4cat.Q	-0.634 (0.437)	-0.424 (0.429)	-0.506 (0.431)
standard_of_living_4cat.C	0.497 (0.395)	0.464 (0.399)	0.421 (0.395)
housing_ua1	1.078+ (0.638)	0.891 (0.631)	0.941 (0.650)
housing_host1	-0.523 (0.604)	-0.587 (0.586)	-0.560 (0.598)
find_job_ua.L	-0.352 (0.832)	-0.747 (0.816)	-0.658 (0.807)
find_job_ua.Q	0.004 (0.721)	-0.078 (0.716)	-0.067 (0.711)
find_job_ua.C	-0.274 (0.589)	-0.209 (0.588)	-0.275 (0.594)
find_job_ua^4	-0.201	-0.153	-0.298

	1 Модель	2 Модель	3 Модель
	(0.479)	(0.468)	(0.473)
find_education_ua.L	1.535*	1.363*	1.487*
	(0.679)	(0.672)	(0.682)
find_education_ua.Q	-0.374	-0.016	-0.143
	(0.624)	(0.609)	(0.612)
find_education_ua.C	0.377	0.459	0.354
	(0.509)	(0.507)	(0.510)
find_education_ua^4	0.335	0.237	0.332
	(0.454)	(0.446)	(0.453)
find_healthcare_ua_3cat.L	0.708	0.751	0.803+
	(0.457)	(0.454)	(0.454)
find_healthcare_ua_3cat.Q	-0.335	-0.270	-0.330
	(0.390)	(0.385)	(0.386)
status_both1		0.639	
		(0.494)	
status_study1			0.807
			(0.522)
employment1			-0.352
			(0.499)
Num.Obs.	112	112	112
RMSE	2.51	2.51	2.51

+ p < 0.1, * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001

Додаток 3. Моделі впливу економічних факторів та соціально-демографічних характеристик на намір повернення

	1 Модель	2 Модель	3 Модель	4 Модель
finance_before.L	1.318 (1.265)	1.220 (1.290)	0.526 (1.276)	0.668 (1.272)
finance_before.Q	-2.445* (1.129)	-2.051+ (1.104)	-2.260* (1.058)	-2.352* (1.080)
finance_before.C	0.440 (0.787)	0.350 (0.790)	-0.296 (0.816)	-0.277 (0.819)
finance_before^4	-0.409 (0.481)	-0.258 (0.474)	-0.313 (0.481)	-0.258 (0.477)
finance_now_3cat.L	0.516 (0.665)	0.178 (0.643)	0.966 (0.647)	1.001 (0.648)
finance_now_3cat.Q	0.381 (0.429)	0.298 (0.427)	0.640 (0.429)	0.613 (0.422)
finance_change_4cat.L	1.346+ (0.802)	1.239 (0.804)	1.204 (0.815)	1.223 (0.810)
finance_change_4cat.Q	0.287 (0.563)	0.209 (0.573)	-0.045 (0.551)	0.222 (0.564)
finance_change_4cat.C	-0.306 (0.461)	-0.194 (0.451)	-0.572 (0.466)	-0.573 (0.467)
status_only_work1	-1.207+ (0.625)			-1.288* (0.582)
realise_skills.L	-0.395 (0.786)	-0.384 (0.790)	-0.941 (0.790)	-1.171 (0.804)
realise_skills.Q	-0.880 (0.663)	-0.884 (0.680)	-0.128 (0.640)	-0.548 (0.641)
realise_skills.C	-0.698 (0.654)	-0.627 (0.684)	-0.795 (0.682)	-0.380 (0.667)
realise_skills^4	-0.480 (0.540)	-0.551 (0.540)	-0.206 (0.505)	-0.210 (0.506)
standard_of_living_4cat.L	-1.822* (0.724)	-1.856* (0.731)	-2.261** (0.736)	-2.054** (0.724)
standard_of_living_4cat.Q	-0.524 (0.496)	-0.336 (0.491)	-0.342 (0.475)	-0.524 (0.488)
standard_of_living_4cat.C	0.804+ (0.453)	0.746 (0.452)	0.178 (0.446)	0.358 (0.449)
housing_ua1	1.381+ (0.792)	1.175 (0.780)	0.739 (0.695)	0.703 (0.699)
housing_host1	0.221 (0.701)	0.244 (0.685)	0.123 (0.668)	0.154 (0.681)
find_job_ua.L	-0.880 (0.943)	-1.495+ (0.877)	-0.778 (0.821)	-0.349 (0.874)
find_job_ua.Q	0.295 (0.747)	0.350 (0.734)	0.114 (0.719)	-0.132 (0.732)
find_job_ua.C	-0.186 (0.646)	-0.181 (0.637)	-0.018 (0.625)	0.087 (0.640)

	1 Модель	2 Модель	3 Модель	4 Модель
find_job_ua^4	-0.338 (0.528)	-0.340 (0.520)	-0.600 (0.540)	-0.466 (0.536)
find_education_ua.L	1.851* (0.826)	1.697* (0.804)	1.858* (0.812)	1.808* (0.805)
find_education_ua.Q	-0.163 (0.719)	0.255 (0.675)	-0.090 (0.703)	-0.253 (0.703)
find_education_ua.C	-0.161 (0.585)	-0.146 (0.584)	0.049 (0.604)	0.161 (0.589)
find_education_ua^4	-0.093 (0.585)	-0.094 (0.575)	0.242 (0.574)	0.234 (0.566)
find_healthcare_ua_3cat.L	0.369 (0.534)	0.394 (0.535)	0.476 (0.497)	0.391 (0.494)
find_healthcare_ua_3cat.Q	-0.268 (0.425)	-0.265 (0.422)	0.001 (0.416)	0.044 (0.420)
sex1	2.090** (0.736)	2.114** (0.743)	2.595*** (0.712)	2.202** (0.691)
age	0.019 (0.109)	-0.038 (0.110)	-0.064 (0.093)	0.008 (0.094)
education.L	2.370** (0.820)	2.146* (0.809)		
education.Q	4.043*** (0.598)	4.020*** (0.584)		
education.C	-7.510*** (0.467)	-7.047*** (0.469)		
education^4	6.704*** (0.594)	6.619*** (0.605)		
host_country_groupedВеликобританія	0.390 (0.992)	0.526 (0.986)	0.920 (1.009)	0.906 (1.011)
host_country_groupedІнша країна ЄС	0.420 (0.798)	0.187 (0.797)	0.602 (0.772)	0.518 (0.761)
host_country_groupedНімеччина	-0.399 (0.774)	-0.369 (0.785)	-0.038 (0.756)	0.038 (0.743)
host_country_groupedПольща	0.290 (0.916)	0.038 (0.908)	0.718 (0.914)	0.587 (0.902)
host_country_groupedФранція	1.306 (0.938)	1.337 (0.933)	1.586+ (0.908)	1.327 (0.903)
language_ukr1	0.490 (0.467)	0.545 (0.461)		
house_occupied1	-0.063 (1.120)	-0.539 (1.086)		
status_both1		0.202 (0.568)		
employment1			-1.281* (0.521)	
high_education1			-1.930** (0.705)	-1.654* (0.709)
language_russian1			-1.520*	-1.222*

	1 Модель	2 Модель	3 Модель	4 Модель
reason_war_experience1			(0.589) -2.026***	(0.596) -1.867***
Num.Obs.	112	112	(0.539) 112	(0.529) 112
RMSE	2.51	2.51	2.52	2.51

+ p < 0.1, * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001

**Додаток 4. Моделі впливу економічних та психологічних факторів
на намір повернення**

	1 Модель	2 Модель	3 Модель	4 Модель
finance_before.L	0.589 (1.230)	0.882 (1.272)	0.448 (1.235)	0.392 (1.219)
finance_before.Q	-1.739 (1.052)	-1.560 (1.086)	-1.367 (1.056)	-1.383 (1.045)
finance_before.C	-0.878 (0.834)	-0.991 (0.861)	-0.947 (0.825)	-0.934 (0.822)
finance_before^4	0.790 (0.539)	0.742 (0.546)	0.674 (0.532)	0.725 (0.532)
finance_now_3cat.L	0.332 (0.646)	0.196 (0.654)	0.303 (0.651)	0.405 (0.650)
finance_now_3cat.Q	0.070 (0.451)	0.175 (0.446)	-0.015 (0.453)	-0.037 (0.454)
finance_change_4cat.L	1.185 (0.759)	1.400+ (0.768)	1.257 (0.778)	1.406+ (0.775)
finance_change_4cat.Q	-0.270 (0.504)	-0.116 (0.508)	0.064 (0.508)	-0.111 (0.511)
finance_change_4cat.C	0.417 (0.532)	0.420 (0.525)	0.451 (0.522)	0.433 (0.531)
status_only_work1	-0.885 (0.617)	-0.472 (0.614)	-0.532 (0.623)	-0.788 (0.635)
realise_skills.L	-1.159 (0.772)	-1.184 (0.750)	-1.420+ (0.823)	-1.648+ (0.831)
realise_skills.Q	-0.804 (0.654)	-0.807 (0.631)	-0.732 (0.635)	-0.639 (0.651)
realise_skills.C	0.099 (0.644)	0.223 (0.634)	0.033 (0.633)	-0.103 (0.647)
realise_skills^4	-0.238 (0.488)	-0.101 (0.485)	-0.264 (0.484)	-0.365 (0.494)
housing_ua1	0.286 (0.851)	0.331 (0.862)	0.457 (0.828)	0.484 (0.842)
housing_host1	-0.345 (0.740)	0.387 (0.707)	0.073 (0.786)	-0.270 (0.756)
find_job_ua.L	-1.085 (0.944)	-1.262 (0.934)	-1.191 (0.964)	-1.101 (0.961)
find_job_ua.Q	-0.594 (0.841)	-0.491 (0.822)	-0.269 (0.822)	-0.122 (0.838)
find_job_ua.C	0.088 (0.713)	0.010 (0.695)	-0.021 (0.709)	-0.031 (0.722)
find_job_ua^4	-0.219 (0.561)	0.219 (0.574)	0.234 (0.594)	-0.155 (0.562)
find_education_ua.L	1.652+ (0.925)	1.612+ (0.926)	1.778+ (0.989)	1.747+ (0.965)
find_education_ua.Q	-0.317 (0.777)	-0.256 (0.786)	-0.622 (0.832)	-0.551 (0.809)

	1 Модель	2 Модель	3 Модель	4 Модель
find_education_ua.C	2.364** (0.718)	2.385** (0.722)	2.154** (0.716)	2.073** (0.700)
find_education_ua^4	0.570 (0.547)	0.605 (0.544)	0.366 (0.554)	0.335 (0.559)
find_healthcare_ua_3cat.L	0.485 (0.521)	0.202 (0.545)	0.167 (0.534)	0.395 (0.525)
find_healthcare_ua_3cat.Q	0.437 (0.464)	0.299 (0.460)	0.315 (0.457)	0.254 (0.454)
relative_abroad1	-1.047* (0.481)	-0.694 (0.507)		
local_treatment.L	0.103 (1.181)	-0.329 (1.156)	-0.292 (1.178)	-0.033 (1.205)
local_treatment.Q	1.241 (0.973)	1.532 (0.949)	1.501 (0.946)	1.126 (0.980)
local_treatment.C	0.116 (0.873)	-0.295 (0.847)	0.035 (0.835)	0.198 (0.849)
local_treatment^4	-0.088 (0.717)	0.144 (0.695)	-0.084 (0.698)	-0.184 (0.701)
good_friends_onlyua1	0.748 (0.615)		0.517 (0.635)	0.669 (0.617)
life_satisfaction_host_cat.L	-1.877** (0.696)	-1.824* (0.689)	-1.260+ (0.683)	-1.381+ (0.701)
life_satisfaction_host_cat.Q	0.082 (0.582)	-0.237 (0.597)	-0.122 (0.580)	-0.109 (0.579)
relative_home1	1.654 (1.287)			2.058 (1.296)
culture_connection_index	-0.547 (0.403)	-0.732+ (0.408)	-0.643 (0.415)	-0.594 (0.406)
patriotism_scale	1.256*** (0.258)	1.354*** (0.261)	1.381*** (0.260)	1.317*** (0.255)
ua_friends_connect.L	1.037* (0.418)	1.042* (0.425)	1.116** (0.416)	1.163** (0.415)
ua_friends_connect.Q	-0.590 (0.450)	-0.682 (0.450)	-0.673 (0.451)	-0.665 (0.455)
pride_scale_rank_number.L	0.299 (0.935)	-0.170 (0.882)	-0.152 (0.949)	-0.014 (0.946)
pride_scale_rank_number.Q	0.411 (0.587)	0.792 (0.590)	0.741 (0.602)	0.679 (0.596)
good_friends_local1		0.740 (0.533)		
relative_home_upscale1		1.203* (0.587)	1.097+ (0.569)	
partner_abroad1			-1.261* (0.570)	-1.434* (0.570)
Num.Obs.	112	112	112	112

+ p < 0.1, * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001

Додаток 5. Модель впливу психологічних факторів та соціально-демографічних характеристик на намір повернення

	1 Модель	2 Модель
partner_abroad1	-1.314** (0.450)	-1.341** (0.505)
local_treatment.L	-0.148 (0.967)	0.347 (0.980)
local_treatment.Q	1.007 (0.815)	0.995 (0.821)
local_treatment.C	-0.582 (0.728)	-0.227 (0.760)
local_treatment^4	0.187 (0.551)	-0.338 (0.596)
good_friends_onlyua1	0.510 (0.479)	0.309 (0.520)
life_satisfaction_host_cat.L	-1.290* (0.594)	-1.401* (0.686)
life_satisfaction_host_cat.Q	0.293 (0.453)	0.139 (0.520)
relative_home1	0.610 (0.870)	0.656 (0.988)
culture_connection_index	-0.242 (0.320)	-0.199 (0.345)
patriotism_scale	0.877*** (0.190)	0.948*** (0.215)
ua_friends_connect.L	0.834* (0.334)	1.022* (0.390)
ua_friends_connect.Q	-0.484 (0.364)	-0.340 (0.399)
pride_scale_rank_number.L	0.346 (0.726)	0.038 (0.806)
pride_scale_rank_number.Q	0.065 (0.460)	0.319 (0.510)
sex1		1.276* (0.610)
age		0.021 (0.075)
high_education1		-0.863 (0.588)
host_country_groupedНімеччина		-0.177 (0.657)
host_country_groupedВеликобританія		-0.034 (0.819)
host_country_groupedІнша країна ЄС		0.829 (0.665)
host_country_groupedПольща		0.630 (0.861)

	1 Модель	2 Модель
host_country_groupedФранція		0.658 (0.837)
language_russian1		-0.435 (0.680)
language_host1		-0.939+ (0.523)
reason_war_experience1		-1.408** (0.450)
reason_work1		-0.169 (0.510)
Num.Obs.	112	112
RMSE	2.51	2.52

+ $p < 0.1$, * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

**Додаток 6. Моделі впливу психологічних та ситуаційних факторів
на намір повернення**

	2 Модель	3 Модель	4 Модель	5 Модель
partner_abroad1	-1.631** (0.543)	-1.618** (0.522)	-1.586** (0.532)	-1.206* (0.527)
local_treatment.L	-0.484 (1.175)	-0.590 (1.127)		
local_treatment.Q	1.069 (0.907)	1.069 (0.894)		
local_treatment.C	-0.452 (0.830)	-0.531 (0.815)		
local_treatment^4	0.045 (0.635)	0.228 (0.610)		
good_friends_onlyua1	0.513 (0.558)	0.473 (0.528)	0.527 (0.548)	0.338 (0.594)
life_satisfaction_host_cat.L	-1.898* (0.751)	-1.807* (0.720)	-1.933** (0.718)	-1.749* (0.766)
life_satisfaction_host_cat.Q	0.498 (0.540)	0.657 (0.547)	0.532 (0.548)	0.424 (0.528)
relative_home1	1.040 (1.019)	0.830 (0.989)	1.245 (1.013)	1.765+ (1.049)
culture_connection_index	-0.326 (0.372)	-0.176 (0.364)	-0.250 (0.369)	-0.248 (0.361)
patriotism_scale	0.926*** (0.221)	0.895*** (0.223)	0.804*** (0.223)	0.743** (0.228)
ua_friends_connect.L	0.919* (0.415)	0.815* (0.394)	0.955* (0.411)	1.249** (0.412)
ua_friends_connect.Q	-0.806+ (0.425)	-0.786+ (0.417)	-0.788+ (0.402)	-0.748+ (0.414)
pride_scale_rank_number.L	-0.091 (0.792)	-0.070 (0.757)	-0.075 (0.747)	-0.233 (0.775)
pride_scale_rank_number.Q	0.360 (0.514)	0.354 (0.500)	0.297 (0.488)	0.483 (0.522)
discrimination.L	1.181 (1.240)	1.158 (1.155)	1.269 (1.143)	0.637 (1.168)
discrimination.Q	0.838 (0.976)	0.647 (0.922)	0.907 (0.941)	0.327 (0.959)
discrimination.C	0.167 (0.772)	0.087 (0.765)	0.041 (0.739)	0.324 (0.794)
discrimination^4	-0.089 (0.689)	-0.298 (0.672)	-0.214 (0.691)	0.007 (0.716)
adaptation.L	-1.150 (0.798)	-1.176 (0.778)	-1.199 (0.793)	
adaptation.Q	0.572 (0.685)	0.402 (0.675)	0.595 (0.680)	
adaptation.C	-0.293 (0.522)	-0.272 (0.508)	-0.252 (0.501)	

	2 Модель	3 Модель	4 Модель	5 Модель
adaptation^4	-0.751 (0.462)	-0.668 (0.421)	-0.870+ (0.459)	
host_language.L	0.005 (0.873)	-0.196 (0.830)	0.114 (0.847)	0.479 (0.878)
host_language.Q	-2.209* (0.843)	-2.075** (0.784)	-2.044* (0.811)	-1.450+ (0.803)
host_language.C	0.407 (0.653)	0.255 (0.634)	0.449 (0.629)	-0.070 (0.666)
host_language^4	-0.705 (0.478)	-0.692 (0.452)	-0.747 (0.457)	-0.632 (0.464)
visit.L	0.753 (0.766)		1.063 (1.068)	1.331 (1.169)
visit.Q	-0.646 (0.666)		-1.025 (0.856)	-0.499 (0.952)
visit.C	0.110 (0.718)		0.147 (0.745)	0.163 (0.893)
visit^4	-0.039 (0.656)		-0.066 (0.669)	0.572 (0.745)
visit^5	-0.380 (0.577)		-0.377 (0.575)	-0.535 (0.614)
confidence_ua.L	-0.050 (0.723)	-0.043 (0.717)	-0.073 (0.728)	0.263 (0.746)
confidence_ua.Q	-0.102 (0.628)	-0.049 (0.621)	0.092 (0.623)	-0.203 (0.591)
confidence_ua.C	-0.489 (0.592)	-0.604 (0.568)	-0.556 (0.560)	-0.742 (0.532)
confidence_ua^4	0.039 (0.462)	-0.007 (0.442)	0.216 (0.471)	0.245 (0.472)
visit_time_rank.L		0.932+ (0.478)	-0.032 (0.870)	0.316 (1.116)
visit_time_rank.Q		-0.031 (0.370)	0.563 (0.557)	0.599 (0.678)
minority.L				-0.341 (1.807)
minority.Q				-0.251 (1.497)
minority.C				-0.556 (0.953)
minority^4				0.085 (0.723)
corruption_ua.L				-0.120 (1.215)
corruption_ua.Q				-0.421 (1.001)
corruption_ua.C				-0.441 (0.891)
corruption_ua^4				0.574

	2 Модель	3 Модель	4 Модель	5 Модель
				(0.739)
Num.Obs.	112	112	112	112
RMSE	2.52	2.52	2.52	2.51

+ $p < 0.1$, * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Додаток 7. Моделі впливу ситуаційних факторів та соціально-демографічних характеристик на намір повернення

	1 Модель	2 Модель	5 Модель
discrimination.L	1.190 (1.329)	1.049 (1.178)	1.350 (1.177)
discrimination.Q	-0.121 (1.103)	-0.480 (1.034)	0.128 (1.014)
discrimination.C	0.482 (0.908)	0.441 (0.891)	0.612 (0.866)
discrimination^4	0.453 (0.734)	0.106 (0.715)	0.311 (0.680)
minority.L	-1.528 (1.889)	-0.572 (1.646)	-0.002 (1.579)
minority.Q	-1.052 (1.505)	-0.137 (1.268)	0.497 (1.242)
minority.C	-1.558 (0.985)	-1.082 (0.814)	-0.526 (0.802)
minority^4	-1.671* (0.693)	-1.243* (0.587)	-1.086+ (0.572)
adaptation.L	-0.492 (0.812)	-0.577 (0.753)	-0.746 (0.750)
adaptation.Q	0.259 (0.673)	0.071 (0.623)	0.038 (0.632)
adaptation.C	-0.537 (0.519)	-0.776 (0.481)	-0.932+ (0.482)
adaptation^4	-0.933+ (0.540)	-0.570 (0.439)	-0.528 (0.446)
host_language.L	0.466 (0.953)	0.419 (0.853)	0.787 (0.877)
host_language.Q	-0.134 (0.804)	-0.003 (0.702)	-0.614 (0.754)
host_language.C	-1.372* (0.681)	-1.323* (0.659)	-0.648 (0.633)
host_language^4	-0.089 (0.473)	0.025 (0.431)	-0.281 (0.434)
visit.L	1.468 (1.059)		
visit.Q	-1.504 (0.940)		
visit.C	0.243 (0.821)		
visit^4	-0.491 (0.763)		
visit^5	-0.679 (0.590)		
visit_time_rank.L	0.142 (0.917)	1.174* (0.540)	

	1 Модель	2 Модель	5 Модель
visit_time_rank.Q	1.768** (0.603)	0.923* (0.392)	
corruption_ua.L	0.136 (1.288)		
corruption_ua.Q	-1.132 (1.162)		
corruption_ua.C	-0.905 (1.092)		
corruption_ua^4	0.248 (0.863)		
confidence_ua.L	-0.210 (0.778)	0.308 (0.680)	0.245 (0.678)
confidence_ua.Q	-0.120 (0.645)	-0.145 (0.628)	-0.298 (0.623)
confidence_ua.C	-0.478 (0.611)	-0.660 (0.558)	-0.817 (0.562)
confidence_ua^4	0.695 (0.557)	0.527 (0.491)	0.668 (0.505)
sex1	1.163 (0.755)	1.414* (0.685)	0.880 (0.654)
age	0.063 (0.098)	0.028 (0.094)	0.025 (0.094)
education.L	1.119 (0.908)	2.737*** (0.759)	2.595** (0.800)
education.Q	3.857*** (0.608)	4.008*** (0.566)	4.248*** (0.584)
education.C	-7.129*** (0.426)	-8.375*** (0.383)	-8.417*** (0.387)
education^4	5.462*** (0.502)	6.408*** (0.459)	6.586*** (0.480)
host_country_groupedНімеччина	-0.491 (0.854)	-0.784 (0.782)	-0.648 (0.739)
host_country_groupedВеликобританія	0.039 (1.023)	0.037 (0.876)	-0.381 (0.875)
host_country_groupedІнша країна ЄС	0.730 (0.768)	0.452 (0.711)	0.248 (0.688)
host_country_groupedПольща	0.388 (0.952)	0.112 (0.906)	0.089 (0.914)
host_country_groupedФранція	1.712+ (0.990)	1.314 (0.911)	1.365 (0.905)
language_ukr1	0.780 (0.476)	0.767+ (0.444)	0.583 (0.439)
reason_war_experience1	-1.723** (0.617)	-1.869** (0.549)	-1.578** (0.531)
reason_work1	-0.244 (0.577)	-0.160 (0.516)	-0.081 (0.532)
visit_rank.L			0.935*

	1 Модель	2 Модель	5 Модель
visit_rank.Q			(0.459) -0.025 (0.364)
Num.Obs.	112	112	112
RMSE	2.51	2.51	2.51
+ p < 0.1, * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001			

**Додаток 8. Моделі впливу ситуаційних та економічних факторів
на намір повернення**

	1 Модель	3 Модель	5 Модель	7 Модель
discrimination.L	-0.446 (1.459)		0.515 (1.378)	
discrimination.Q	-3.202* (1.218)		-2.710* (1.168)	
discrimination.C	-1.179 (0.987)		-1.567 (0.986)	
discrimination^4	-0.276 (0.802)		-0.897 (0.843)	
minority.L	0.286 (1.892)	2.338 (1.582)	-0.449 (1.901)	2.510 (1.563)
minority.Q	1.118 (1.542)	1.860 (1.329)	0.578 (1.516)	1.456 (1.314)
minority.C	0.438 (1.002)	1.298 (0.884)	0.259 (0.949)	1.053 (0.860)
minority^4	0.607 (0.638)	0.833 (0.616)	0.709 (0.625)	0.356 (0.604)
adaptation.L	-1.155 (0.836)	-0.504 (0.785)	-0.863 (0.832)	-0.822 (0.771)
adaptation.Q	0.817 (0.812)	0.712 (0.719)	1.242 (0.795)	0.481 (0.683)
adaptation.C	-0.384 (0.550)	-0.429 (0.519)	-0.362 (0.545)	-0.659 (0.505)
adaptation^4	0.284 (0.589)	-0.605 (0.520)	-0.117 (0.584)	-0.258 (0.490)
host_language.L	-0.665 (0.946)	0.520 (0.808)	-0.051 (0.918)	0.731 (0.854)
host_language.Q	-0.161 (0.970)	-1.402 (0.872)	-0.866 (0.967)	-1.437+ (0.791)
host_language.C	-0.195 (0.654)	0.135 (0.570)	-0.141 (0.626)	0.372 (0.597)
host_language^4	-1.119+ (0.605)	-0.697 (0.564)	-1.127+ (0.586)	-0.588 (0.528)
visit_rank.L	1.093* (0.482)	1.161* (0.442)	1.192* (0.467)	
visit_rank.Q	0.483 (0.469)	0.505 (0.406)	0.775+ (0.459)	
confidence_ua.L	0.759 (0.816)			
confidence_ua.Q	-0.118 (0.669)			
confidence_ua.C	-1.684** (0.625)			
confidence_ua^4	0.631 (0.529)			

	1 Модель	3 Модель	5 Модель	7 Модель
finance_before.L	0.724 (1.350)	0.104 (1.186)	-0.124 (1.252)	0.513 (1.099)
finance_before.Q	-1.728 (1.119)	-0.826 (0.955)	-1.274 (1.028)	-0.501 (0.888)
finance_before.C	-0.434 (0.865)	-0.463 (0.768)	-0.387 (0.843)	-0.293 (0.710)
finance_before^4	-0.144 (0.498)	0.069 (0.459)	0.094 (0.479)	-0.185 (0.459)
finance_now_3cat.L	-0.195 (0.682)	-0.585 (0.585)	-0.801 (0.654)	0.027 (0.599)
finance_now_3cat.Q	-0.075 (0.433)	0.262 (0.409)	0.147 (0.421)	0.233 (0.390)
finance_change_4cat.L	1.019 (0.894)	2.065* (0.854)	1.571+ (0.905)	2.521** (0.840)
finance_change_4cat.Q	1.100+ (0.656)	0.269 (0.523)	0.276 (0.567)	0.125 (0.489)
finance_change_4cat.C	0.104 (0.552)	0.008 (0.487)	0.258 (0.519)	0.121 (0.487)
status_only_work1	-1.565* (0.667)			-0.994+ (0.594)
realise_skills.L	-1.633+ (0.950)	-0.289 (0.867)	-0.237 (0.890)	
realise_skills.Q	-0.795 (0.699)	-1.050 (0.657)	-0.811 (0.704)	
realise_skills.C	-0.376 (0.768)	-0.088 (0.664)	-0.285 (0.763)	
realise_skills^4	0.468 (0.526)	0.575 (0.494)	0.592 (0.524)	
standard_of_living_4cat.L	-1.699* (0.809)	-2.274** (0.761)	-2.299** (0.790)	-2.379*** (0.675)
standard_of_living_4cat.Q	-1.025+ (0.543)	-0.221 (0.478)	-0.364 (0.498)	-0.626 (0.443)
standard_of_living_4cat.C	0.945+ (0.510)	0.481 (0.459)	0.386 (0.477)	0.190 (0.416)
housing_host1	-0.390 (0.807)	-0.646 (0.690)	-0.606 (0.761)	-0.942 (0.659)
find_job_ua.L	-1.240 (1.138)	0.088 (0.990)	-1.176 (1.095)	0.266 (0.920)
find_job_ua.Q	0.189 (0.951)	-0.968 (0.830)	-0.654 (0.906)	-0.843 (0.758)
find_job_ua.C	-0.569 (0.729)	0.188 (0.666)	-0.160 (0.689)	0.064 (0.614)
find_job_ua^4	0.147 (0.609)	-0.623 (0.568)	-0.620 (0.600)	-0.779 (0.522)
find_education_ua.L	1.861* (0.872)	1.409+ (0.804)	2.065* (0.838)	1.445+ (0.783)
find_education_ua.Q	0.060	-0.103	-0.140	0.217

	1 Модель	3 Модель	5 Модель	7 Модель
	(0.792)	(0.719)	(0.761)	(0.760)
find_education_ua.C	0.717	0.565	0.964	0.583
	(0.627)	(0.581)	(0.612)	(0.575)
find_education_ua^4	0.517	0.597	0.431	0.430
	(0.547)	(0.518)	(0.540)	(0.474)
find_healthcare_ua_3cat.L	0.539	1.154*	1.343*	1.026*
	(0.560)	(0.492)	(0.528)	(0.420)
find_healthcare_ua_3cat.Q	-0.404	-0.202	-0.205	-0.844*
	(0.465)	(0.427)	(0.455)	(0.421)
status_both1		0.909		
		(0.561)		
housing_ua1		0.844	0.925	
		(0.719)	(0.787)	
status_study1			0.662	
			(0.647)	
employment1			-0.008	
			(0.596)	
visit_time_rank.L				1.308**
				(0.484)
visit_time_rank.Q				1.004*
				(0.412)
Num.Obs.	112	112	112	112
RMSE	2.52	2.51	2.51	2.51

+ $p < 0.1$, * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Додаток 8. Форма опитувальника, використаного для збору даних

Q0.1 Чи згодні ви взяти участь у цьому опитуванні?

(одна відповідь)

- Так
- Ні

Q0.2 Коли Ви виїхали з України до країни вашого теперішнього перебування?

(одна відповідь)

- До 24 лютого 2022 року
- Після 24 лютого 2022 року
- Я не залишав(ла) Україну

Q0.3 Скільки Вам повних років?

(одна відповідь)

- До 18 років
- 18-34
- 35+ років

Секція 1: Наміри міграційної поведінки та повернення

Q1.1 Чи плануєте Ви (чи маєте намір) повернутись в Україну на тривалий або постійний термін, навіть якщо війна все ще триває?

(одна відповідь)

- 1 — точно не планую
- 2 — скоріше не планую
- 3 — нейтрально/невизначено
- 4 — скоріше планую
- 5 — точно планую

Q1.2 Як Ви оцінюєте часовий горизонт свого потенційного повернення на тривалий час в Україну під час війни?

(одна відповідь)

- Протягом найближчих 6 місяців
- Протягом року
- Протягом 1–2 років
- Після 3 і більше років
- Я не планую повертатися під час війни

Q1.3 Чи плануєте Ви залишитися жити в країні, де перебуваєте зараз, у довгостроковій перспективі?

(одна відповідь)

- 1 — точно не планую
- 2 — скоріше не планую
- 3 — нейтрально/невизначено
- 4 — скоріше планую
- 5 — точно планую

Q1.4 Чи плануєте Ви переїхати до третьої країни (не Україна, не країна теперішнього перебування) у довгостроковій перспективі?

(одна відповідь)

- 1 — точно не планую
- 2 — скоріше не планую
- 3 — нейтрально/невизначено
- 4 — скоріше планую
- 5 — точно планую

Секція 2: Економічні фактори повернення

Q2.1 Яке з цих тверджень найточніше описує Ваше фінансове становище ДО 24 лютого 2022 року?

(одна відповідь)

- Грошей не вистачало навіть на продукти харчування
- Вистачало на їжу, але на одяг і взуття доводилося заощаджувати або позичати
- Вистачало на їжу, одяг і взуття, але на техніку потрібно було заощаджувати або позичати
- Вистачало на основні потреби та техніку, але на машину/квартиру потрібно було заощаджувати
- Грошей вистачало на все необхідне в будь-який час

Q2.2 Яке з цих тверджень найточніше описує Ваше фінансове становище ЗАРАЗ?

(одна відповідь)

- Грошей не вистачає навіть на продукти харчування
- Вистачає на їжу, але на одяг і взуття доводиться заощаджувати або позичати
- Вистачає на їжу, одяг і взуття, але на техніку потрібно заощаджувати або позичати
- Вистачає на основні потреби та техніку, але на машину/квартиру потрібно заощаджувати
- Грошей вистачає на все необхідне в будь-який час

Q2.3 Порівнюючи з періодом до 24 лютого 2022 року, Ваше економічне становище зараз...

(одна відповідь)

- 1 — значно погіршилося
- 2 — скоріше погіршилося
- 3 — не змінилося
- 4 — скоріше покращилося
- 5 — значно покращилося

Q2.4 Який Ваш основний поточний статус?

(одна відповідь)

- Працюю (повна/неповна зайнятість)
- Студент(ка); навчаюсь
- І працюю, і навчаюсь
- Не працюю, не навчаюсь
- Інше

Q2.5 Наскільки Ви відчуваєте, що зараз можете реалізувати свої професійні навички, знання та вміння за кордоном?

(одна відповідь)

- 1 — зовсім не відчуваю
- 2 — скоріше не відчуваю
- 3 — нейтрально/невизначено
- 4 — скоріше відчуваю
- 5 — повністю відчуваю

Q2.6 Порівнюючи з Вашим життям в Україні до повномасштабного вторгнення, як би Ви оцінили "рівень життя", який маєте зараз за кордоном?

(одна відповідь)

- 1 — значно гірший
- 2 — скоріше гірший
- 3 — такий самий
- 4 — скоріше кращий
- 5 — значно кращий

Q2.7 Чи маєте доступне житло в Україні, де могли би проживати у разі повернення?

(одна відповідь)

- Так, маю власне житло
- Так, можу проживати у родичів або знайомих
- Ні, але комфортно зможу орендувати житло
- Ні, не маю доступного житла
- Важко сказати

Q2.8 Чи маєте Ви житло у країні свого перебування, яке вважаєте комфортним та придатним для подальшого проживання?

(одна відповідь)

- Так, маю власне житло
- Так, орендую / мешкаю за контрактом у стабільному житлі
- Так, живу у соціальному житлі
- Так, але житло тимчасове або некомфортне для подальшого проживання
- Ні, не маю постійного житла
- Важко сказати

Q2.9 За Вашою оцінкою, наскільки складно Вам буде знайти роботу за своїм фахом в Україні у разі повернення?

(одна відповідь)

- 1 — надзвичайно складно або неможливо
- 2 — скоріше складно
- 3 — важко сказати
- 4 — скоріше не складно
- 5 — взагалі не складно

Q2.10 Наскільки, на Вашу думку, для Вас є доступною можливість продовжити чи здобути якісну освіту в Україні у разі повернення?

(одна відповідь)

- 1 — зовсім недоступна
- 2 — скоріше недоступна
- 3 — важко сказати
- 4 — скоріше доступна
- 5 — повністю доступна

Q2.11 Наскільки, на Вашу думку, для Вас особисто будуть доступні якісні медичні послуги в Україні у разі повернення?

(одна відповідь)

- 1 — зовсім недоступні
- 2 — скоріше недоступні
- 3 — важко сказати
- 4 — скоріше доступні
- 5 — повністю доступні

Секція 3: Психологічні фактори повернення

Q3.1 Хто з Ваших близьких родичів перебуває зараз з Вами за кордоном?

(можна обрати декілька відповідей)

- Батьки (Ваші або партнера)

- Партнер (хлопець/дівчина; чоловік/дружина)
- Діти
- Інші близькі родичі
- Ніхто з перелічених

Q3.2 Як би Ви оцінили ставлення місцевого населення в країні перебування до Вас?

(одна відповідь)

- 1 — дуже негативне/неприятне
- 2 — скоріше негативне
- 3 — нейтральне
- 4 — скоріше позитивне
- 5 — дуже позитивне/привітне

Q3.3 Чи маєте Ви в країні перебування друзів або людей, до яких можете звернутися за підтримкою у складній ситуації?

(одна відповідь)

- Так, серед інших українців
- Так, серед місцевих жителів, які не є українцями
- Так, як серед інших українців в країні перебування, так і серед місцевих жителів
- Ні
- Важко сказати

Q3.4 Чи є у Вас друзі/хороші знайомі серед місцевих жителів (неукраїнців)?

(одна відповідь)

- Так
- Ні
- Важко сказати

Q3.5 Наскільки Ви задоволені своїм життям у країні перебування?

(одна відповідь)

- 1 — зовсім не задоволений(-а)
- 2 — скоріше не задоволений(-а)
- 3 — нейтрально
- 4 — скоріше задоволений(-а)
- 5 — повністю задоволений(-а)

Q3.6 Порівнюючи життя в Україні та життя в країні Вашого теперішнього перебування, загалом де Вам подобається жити більше?

(одна відповідь)

- 1 — набагато більше подобається життя в країні перебування

- 2 — скоріше подобається життя в країні перебування
- 3 — нейтрально/однаково
- 4 — скоріше подобається життя в Україні
- 5 — набагато більше подобається життя в Україні

Q3.7 Хто з Ваших близьких родичів зараз залишаються в Україні?

(можна обрати декілька відповідей)

- Батьки (Ваші або партнера)
- Партнер (хлопець/дівчина; чоловік/дружина)
- Діти
- Інші близькі родичі
- Ніхто з перелічених

Q3.8 Наскільки Ви погоджуєтесь з твердженням: "Я вважаю себе патріотом/патріоткою України"?

(одна відповідь)

- 1 — повністю не погоджуюсь
- 2 — скоріше не погоджуюсь
- 3 — важко сказати/нейтрально
- 4 — скоріше погоджуюсь
- 5 — повністю погоджуюсь

Q3.9 Наскільки часто Ви підтримуєте зв'язок із друзями, які залишилися в Україні?

(одна відповідь)

- Зовсім не підтримую
- Рідше ніж раз на місяць
- Приблизно раз на місяць
- Принаймні раз на тиждень
- Щодня або майже щодня

Q3.10 Наскільки часто Ви здійснюєте наступні дії:

(для кожної дії обрати одну відповідь)

Читаєте чи дивитесь новини українських медіа (газети, сайти, онлайн-трансляції чи відео, телеграм-канали тощо)

- Майже ніколи
- Рідко
- Іноді
- Часто
- Дуже часто

Споживаєте український розважальний чи мистецький контент (відео, фільми, музику тощо)

- Майже ніколи
- Рідко
- Іноді
- Часто
- Дуже часто

Готуєте традиційні українські страви

- Майже ніколи
- Рідко
- Іноді
- Часто
- Дуже часто

Відвідуєте українські культурні заходи або спільноти у країні перебування

- Майже ніколи
- Рідко
- Іноді
- Часто
- Дуже часто

Займаєтесь волонтерством на підтримку Сил оборони чи постраждалих від війни, або донатите

- Майже ніколи
- Рідко
- Іноді
- Часто
- Дуже часто

Q3.11 Наскільки Ви погоджуєтесь з твердженням: "Я відчуваю гордість за Україну"?

(одна відповідь)

- 1 — повністю не погоджуюсь
- 2 — скоріше не погоджуюсь
- 3 — важко сказати/нейтрально
- 4 — скоріше погоджуюсь
- 5 — повністю погоджуюсь

Q3.12 Наскільки Ви пишаєтесь кожним із наведених аспектів життя в Україні?

(для кожного аспекту обрати одну відповідь)

Розвиток демократії в Україні

- Зовсім не пишаюся
- Скоріше не пишаюся
- Нейтрально/Важко сказати
- Скоріше пишаюся
- Дуже пишаюся

Політичний вплив України у світі

- Зовсім не пишаюся
- Скоріше не пишаюся
- Нейтрально/Важко сказати
- Скоріше пишаюся
- Дуже пишаюся

Економічні досягнення України

- Зовсім не пишаюся
- Скоріше не пишаюся
- Нейтрально/Важко сказати
- Скоріше пишаюся
- Дуже пишаюся

Наукові та технологічні досягнення українців

- Зовсім не пишаюся
- Скоріше не пишаюся
- Нейтрально/Важко сказати
- Скоріше пишаюся
- Дуже пишаюся

Досягнення українців в культурі (спорт, мистецтво тощо)

- Зовсім не пишаюся
- Скоріше не пишаюся
- Нейтрально/Важко сказати
- Скоріше пишаюся
- Дуже пишаюся

Сили оборони України

- Зовсім не пишаюся
- Скоріше не пишаюся
- Нейтрально/Важко сказати
- Скоріше пишаюся
- Дуже пишаюся

Історія України

- Зовсім не пишаюся
- Скоріше не пишаюся

- Нейтрально/Важко сказати
- Скоріше пишаюся
- Дуже пишаюся

Q3.13 Наскільки Ви погоджуєтесь із наступними твердженнями:

(для кожного твердження обрати одну відповідь)

Я відчуваю міцний зв'язок з українським народом, навіть перебуваючи за кордоном

- Не погоджуюсь
- Скоріше не погоджуюсь
- Нейтрально/Важко сказати
- Скоріше погоджуюсь
- Погоджуюсь

Для мене важливо робити свій особистий внесок у розвиток України

- Не погоджуюсь
- Скоріше не погоджуюсь
- Нейтрально/Важко сказати
- Скоріше погоджуюсь
- Погоджуюсь

Україна залишається для мене домом, незалежно від того, де я живу зараз

- Не погоджуюсь
- Скоріше не погоджуюсь
- Нейтрально/Важко сказати
- Скоріше погоджуюсь
- Погоджуюсь

Коли хтось критикує Україну, я відчуваю потребу її захистити

- Не погоджуюсь
- Скоріше не погоджуюсь
- Нейтрально/Важко сказати
- Скоріше погоджуюсь
- Погоджуюсь

Я відчуваю особисту відповідальність за майбутнє України

- Не погоджуюсь
- Скоріше не погоджуюсь
- Нейтрально/Важко сказати
- Скоріше погоджуюсь
- Погоджуюсь

Секція 4: Ситуаційні фактори повернення

Q4.1 Наскільки часто Ви стикалися з дискримінацією (расовою, етнічною, релігійною тощо) у країні перебування?

(одна відповідь)

- Ніколи
- Дуже рідко
- Іноді
- Часто
- Дуже часто

Q4.2 Наскільки Ви стикалися з проблемами або негативним ставленням у країні перебування через те, що Ви є представником(-цею) національної меншини (українцем/українкою)?

(одна відповідь)

- 1 — зовсім не стикався(-лася)
- 2 — скоріше не стикався(-лася)
- 3 — нейтрально/важко сказати
- 4 — скоріше стикався(-лася)
- 5 — часто стикався(-лася)

Q4.3 Наскільки складним для Вас відчувається(-лося) пристосування до життя у країні перебування?

(одна відповідь)

- 1 — зовсім не складно
- 2 — скоріше не складно
- 3 — нейтрально
- 4 — скоріше складно
- 5 — дуже складно

Q4.4 Наскільки добре Ви володієте мовою країни перебування?

(одна відповідь)

- Зовсім не володію
- Володію на базовому рівні
- Володію на середньому рівні
- Володію вільно
- Володію на рівні носія мови

Q4.5 Наскільки Ви довіряєте державним інституціям України?

(одна відповідь)

- 1 — зовсім не довіряю

- 2 — скоріше не довіряю
- 3 — нейтрально
- 4 — скоріше довіряю
- 5 — повністю довіряю

Q4.6 Скільки разів Ви відвідували Україну після виїзду за кордон?

(одна відповідь)

- Жодного разу
- Один раз
- 2–3 рази
- 4–5 разів
- 6–9 разів
- 10 і більше разів

Q4.7 Скільки сумарно Ви перебували в Україні під час цих поїздок?

(одна відповідь)

- Не відвідував(ла) Україну
- Менш як 1 тиждень
- Від 1 тижня до 1 місяця
- Від 1 до 3 місяців
- Від 3 до 6 місяців
- Понад 6 місяців

Q4.8 Як Ви оцінюєте рівень корупції в Україні сьогодні?

(одна відповідь)

- 1 — високий
- 2 — скоріше високий
- 3 — важко сказати
- 4 — скоріше низький
- 5 — низький

Q4.9 Чи вірите Ви, що в Україні відбудуться позитивні політичні зміни (реформи, демократизація, впровадження належного врядування та покращення інститутів тощо)?

(одна відповідь)

- 1 — повністю не вірю
- 2 — скоріше не вірю
- 3 — нейтрально
- 4 — скоріше вірю
- 5 — повністю вірю

Секція 5: Гіпотетичні стимули та фактори повернення

Q5.1 Оцініть, будь ласка, наскільки кожен із наведених нижче факторів міг би стимулювати Вас повернутися до України:

(для кожного фактору обрати одну відповідь)

Впровадження Україною програми гарантованого працевлаштування за Вашим фахом

- Не стимулює
- Скоріше не стимулює
- Нейтрально
- Скоріше стимулює
- Стимулює

Впровадження Україною програми гарантованого працевлаштування з гідним рівнем заробітної плати

- Не стимулює
- Скоріше не стимулює
- Нейтрально
- Скоріше стимулює
- Стимулює

Впровадження Україною програми безкоштовного тимчасового житла для тих, хто повертається з-за кордону

- Не стимулює
- Скоріше не стимулює
- Нейтрально
- Скоріше стимулює
- Стимулює

Впровадження Україною програми, що надає більш сприятливі умови оренди або купівлі житла

- Не стимулює
- Скоріше не стимулює
- Нейтрально
- Скоріше стимулює
- Стимулює

Впровадження Україною програми, що дозволяє виїхати за кордон після повернення на певний тривалий термін

- Не стимулює
- Скоріше не стимулює
- Нейтрально
- Скоріше стимулює
- Стимулює

Впровадження Україною програми, що надає достойну фінансову підтримку після повернення

- Не стимулює
- Скоріше не стимулює
- Нейтрально
- Скоріше стимулює
- Стимулює

Покращені умови для підприємництва (гранти, підтримка, менторство)

- Не стимулює
- Скоріше не стимулює
- Нейтрально
- Скоріше стимулює
- Стимулює

Запровадження зниженого оподаткування/податкових пільг для тих, хто повертається

- Не стимулює
- Скоріше не стимулює
- Нейтрально
- Скоріше стимулює
- Стимулює

Покращення якості медицини та освітньої системи в Україні

- Не стимулює
- Скоріше не стимулює
- Нейтрально
- Скоріше стимулює
- Стимулює

Припинення фінансової допомоги українцям у країні Вашого перебування зараз

- Не стимулює
- Скоріше не стимулює
- Нейтрально
- Скоріше стимулює
- Стимулює

Неможливість отримати безкоштовне житло або орендувати житло зі знижкою у країні Вашого перебування зараз

- Не стимулює
- Скоріше не стимулює
- Нейтрально
- Скоріше стимулює
- Стимулює

Закінчення терміну тимчасового прихистку / легального статусу у країні Вашого перебування зараз

- Не стимулює
- Скоріше не стимулює
- Нейтрально
- Скоріше стимулює
- Стимулює

Припинення активних бойових дій у Вашому регіоні в Україні

- Не стимулює
- Скоріше не стимулює
- Нейтрально
- Скоріше стимулює
- Стимулює

Остаточне закінчення війни в Україні

- Не стимулює
- Скоріше не стимулює
- Нейтрально
- Скоріше стимулює
- Стимулює

Секція 6: Бар'єри до повернення

Цей розділ стосується факторів, які можуть стримувати Ваше повернення до України.

Q6.1 Оберіть усі варіанти факторів, які особисто для Вас є бар'єрами до повернення в Україну.

(можна обрати декілька відповідей)

- Небезпека, пов'язана з війною та бойовими діями
- Відсутність можливості знайти гідну роботу в Україні
- Відсутність стабільного житла в Україні
- Невпевненість у рівні життя в Україні (якість освіти, медицини, інфраструктури тощо)
- Страх щодо майбутнього (політична або економічна нестабільність)
- Відсутність близьких людей в Україні
- Успішна інтеграція в країні перебування (робота, навчання, побут)
- Відсутність перспектив професійного та особистісного росту та розвитку

Q6.2 З-поміж наведених бар'єрів, який Ви вважаєте найголовнішим особисто для себе?

(одна відповідь)

- Небезпека, пов'язана з війною та бойовими діями
- Відсутність можливості знайти гідну роботу в Україні
- Відсутність стабільного житла в Україні

- Невпевненість у рівні життя в Україні (якість освіти, медицини, інфраструктури тощо)
- Страх щодо майбутнього (політична або економічна нестабільність)
- Відсутність близьких людей в Україні
- Успішна інтеграція в країні перебування (робота, навчання, побут)
- Відсутність перспектив професійного та особистісного росту та розвитку

Секція 7: Соціально-демографічні характеристики

Q7.1 Ваша стать:

(одна відповідь)

- Жінка
- Чоловік

Q7.2 Скільки Вам років?

(ввести число) [Поле для введення числа]

Q7.3 Який Ваш найвищий здобутий рівень освіти?

(одна відповідь)

- Неповна загальна середня освіта
- Повна загальна середня освіта
- Професійно-технічна освіта
- Неповна вища / незакінчена вища
- Бакалавр
- Магістр / аспірантура
- Інше

Q7.4 У якій країні Ви зараз проживаєте?

(одна відповідь) [Випадаючий список з країнами]

Q7.5 Якою мовою Ви найчастіше спілкуєтесь у повсякденному житті?

(одна відповідь)

- Українська
- Російська
- Мова країни перебування
- Англійська
- Інше

Q7.6 Оберіть усі фактори, що вплинули на Ваше рішення виїхати за кордон

(можна обрати декілька відповідей)

- Активні бойові дії у моєму населеному пункті або його окупація
- Бойових дій не було, але мій населений пункт обстрілювали або бомбардували
- Моє житло було зруйноване або суттєво пошкоджене
- Я або члени сім'ї втратили роботу або суттєву частину доходу
- Я або члени родини потребували медичного лікування
- Населений пункт був далеко від бойових дій, але я все одно відчував(-ла) небезпеку
- Умови життя або перспективи для мене / моїх дітей були кращими за кордоном
- Часті відключення електроенергії, водопостачання тощо
- Для возз'єднання з родиною
- Для навчання
- Через роботу
- Інше

Q7.7 Чи перебуває Ваш населений пункт в окупації?

(одна відповідь)

- Так
- Ні
- Важко сказати

Q7.8 Чи було Ваше житло зруйноване або суттєво пошкоджене внаслідок бойових дій?

(одна відповідь)

- Так
- Ні
- Важко сказати